

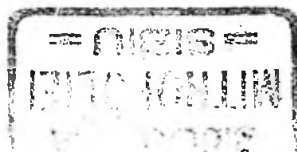
INSTITUTUL TEOLOGIC UNIVERSITAR
SIBIU

ANUARUL

XXV (VII)

1948-1949

PUBLICAT DE
Dr. NICOLAE NEAGA
RECTOR

TIPARUL TIPOGRAFIEI REÎNTREGIREA
SIBIU 1949

Cuprinsul

	Pag.
1. „Unirea“ ardeleană în 1701, după întoarcerea lui Atanasie din Viena, de prof. Dr. Ștefan Lupșa	1
2. Patriarhul Serghie, de prof. T. Bodogae	33
3. Probleme sociale în operele sfinților Părinți, de prof. T. Bodogae	49
4. Prof. Liviu Stan, de Iorgu D. Ivan	65
5. Prof. Dr. Emilian Vasilescu, de prof. Dr. M. Șesan	67
6. Date școlare. Cursurile de îndrumare. Cronica, etc. . . .	68

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

„Unirea” ardeleană în 1701, după întoarcerea lui Atanasie din Viena*

de Profesor Dr. ȘTEFAN LUPȘA

În 4/15 Mai 1701 sosea Atanasie din Viena în Alba-Iulia ca episcop rehirotonit de catolici și jurat că-și va rehirotoni, uni și conscrie clerul.

În 7/18 Mai le scria Șchelenilor agentul lor la curte, Andriaș Banoli, din Alba-Iulia, că venind din Viena a înțeles din oamenii cari au fost cu Atanasie la Beci și dela negustori de treabă cari au fost atunci în Beci, că Atanasie acolo s'a poposit și vlădicit papistășește, a anatematicit biserica răsăritului și câți cred într'ânsa. Îi îndeamnă deci să-și trimită oamenii la soborul ce se va strânge în Bălgrad, să ne împreunăm cu toții, să nu lăsăm să plară Ilagia creștinească din astă țară. Mai scria că împăratul a dat edict, că nu silește pe nimeni în lucrurile legii, dar că Atanasie a venit cu un pater care i s'a dat să-l fie ajutor și se poate ca murind Atanasie sau scoțându-l din vlădicie „v'or trimite mâine-poimâne vlădică dela Beci și nu-l vom mai scoate că d'om zice că e papistaș și n'om primi; și alalt încă au fost papistaș și l-aș avut”; Îi ruga deci pe sângele lui Hristos să facă așa, cum le scrie.¹

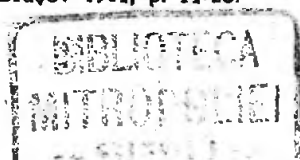
Banoli știa că va fi sinod în Bălgrad.

Atanasie îl promisese în punctul I al jurământului său din Viena, cu programul de a-și trece în el preoții la unire.

Știau și alții, din aceleași surse, ca Banoli, de acest plan, și reacționau la fel. În jud. Hunedori și'n scaunul Orăștiei proprietarii calvini ai comunelor își luau din interes propriu material sarcina de a-i apăra pe Românii lor de unire. În 6 Iunie 1701 îi scria din Alba-Iulia notarul Orăștiei Șt. Lengyel-

* Încheierea studiului „Biserica ardeleană și unirea în 1697—1701”, extras din B. O. R. Sept. 1948 Ian. — 1949. București, 100 p.

¹ Stinghe, Doc. I, Brașov 1901, p. 11-23.

falvi, proprietarului Orăștiei, că Petru Matskasl (Măciucaș¹), candidat de episcop la biserica română din Orăștie, „a aflat în Viena, că vlădica s'a făcut manifestus Catholicus, așa va fi și mănăstirea din Bălgrad și paterii îi prescriu. Per consequens și popii români din Orăștie, anume Alexandru și cel din Căstău, Lupul, și cel din Cugir, Adam, țin tare cu vlădica și dacă Alexandru ca preot unit rămâne în biserica română din Orăștie după el își pun piciorul în ea paterii și cade sub mâna lor, căci treaba Românilor așa o conduc acum, că biserica e popa, dacă popa e unit, și biserica e a lor și fac ce vreau și ne fac pledecă și'n chestia dijmii. Și dacă va veni acasă Petru Măciucaș, avându-și unii oameni „beau-mânâncă” de nimic, ca Nica și Nica și alții, cari pentru vin se dau de partea lui, poate să pornească ceva. Aș propune ca dv. — dacă Vă convine — să-i informați pe Românii mai bătrâni și mai inteligenți, să-l înlăture prin vre-o modalitate pe Alexandru înainte de a veni la sobor aici la Alba-Iulia, că după aceea zău rămâne pe noi și cu sila, și dacă nu-l vom vrea, dar acest lucru ar trebui aranjat în grabă și'n secret și ori cât ar alerga la vlădica, am tăcea. Și mai multe aș putea scrie, dar epistola circulară și cine știe unde poate ajunge. Aici încă numai proclamațiile circulară și curg, niciun proces n'a curs încă. Dl oficialeri mă opri în piață și zău îmi înștră necinstiri ce Vă ating și pe Dv., pentru dijmari. Amenință că pentru mult nu m'ar fi angajat. Scrisoarea adresată dlui Keszeli am predat-o”.¹

Atanasie trimise din vreme invitări la toți protopopii, să fie Joi după Rusaliile, în 19-30 Iunie, toți în Bălgrad la sobor, cu toți preoții lor, însoțiți de câte 2-3 oameni de cinste. Nu le scria deslușit „temeiul, adevărat materia” soborului, ci numai că soborul se face „pentru ca să se înderepteze lucrurile ce se află neașezate în biserica noastră”.² Documentele șchelene nu amintesc, dar din desfășurarea evenimentelor rezultă că delegații la sobor au fost invitați să fie în Alba-Iulia încă din Sămbăta Rusaliilor, 14-25 Iunie, ca să participe și la instalarea lui Atanasie ca episcop confirmat de împărat, programată pe acea zi.

¹ Arhiva din Sibiu, Inregistrată, fasc. 18, 1701-1760.

² Stinghe, I. c. p. 26.

Preveniți de Banoli și de invitarea cu ordinea de zi atât de vag și suspect formulată, Șcheienii scriseră îndată consăteanului lor David Corbea, ceauș spătăresc în București, cerând sfatul său și al mitropoliei și curții din București, cum să facă față pericolului ce le amenință ortodoxia.

Corbea în răspunsul său le reproșă, că l-a prevenit încă în urma vizitei ce le-o făcuse Atanasie în 1699, că acela e lup în piele de oaie, dar ei i-au spus că „vlădica nu e cum spun pizmașii”.¹ Li sfătuie să trimită la sobor preoți și oameni din toate satele, precum poștește și vlădica, delegație de vreo 50 de inși, aleși dintre cei cari se angajează a apăra acolo ortodoxia. Înainte de plecare să se lege la un cuvânt, ce au să spună și să facă la sobor. Preotul care va rămâne acasă, să facă neîncetat sărindare și acastiste, cel plecat încă prin rugăciuni să caute învingerea vrăjmașilor văzuți și nevăzuți, ca să poată păstra legea părinților și strămoșilor nestrictă. Împăratul nu le face silă și nici Atanasie nu le va putea face, decât dacă l-se supun după voia lui. Le trimite și un concept de scrisoare către vlădica și către sobor, ca ei s'o trimită pe urma delegaților, ca să se citească în sobor și să facă acolo efect mai mare decât declarațiile delegaților. Le mai alătură și conceptul unei petiții latinești către guvernator, ca să-l ajute și guvernul ardelean, știind că domnii ungurești nu iubesc aceste înnoiri.

În postscript le oferă și altă modalitate, obișnuită în afacerile lor negustorești: să-l cumpere pe Atanasie cu daruri, ca el nimic să nu le zică, ci să-l petreacă cu cinste până la podul Murășului și ei să poată spune acasă, că la sobor n'au întâmpinat decât pace și astfel să scape cu minciuna.

Șcheienii n'au ales drumul strâmb din postscript, ci cel drept, de luare a taurului de coarne, propus în scrisoare.

Trimiseră delegații cu misiunea hotărâtă'n soborul lor, de a face obstrucție, protest și scandal contra promulgării unirii în

¹ Lupșa o. c. p. 50. Despre drumul din Martie 1699 prin Făgăraș la Șchei al lui Atanasie găsim la Rosenfeld reprodusă din Bzenschi știrea că Atanasie găsisse în Făgăraș preoți români puși parohi de calvini fără a fi fost hirotoniți de vreun episcop. Cu ajutorul comandantului Schweiningen, care converti la catolicism și la unire câțiva boieri făgărășeni, deși capela din cetate și la sfârșitul anului 1701 era tot în mâna calvinilor, Atanasie aduse în cetate acei preoți și îi hirotoni.

Bălgrad, și îndată după plecarea lor trimiseră și scrisoare către ei, de cetit în sobor, spre luminarea și a altora, și scrisoare către Atanasie.

În scrisoarea către delegații lor scriau: „după purcesul dv. de aici la săbor ne-am adunat iarăși... măcar că noi atâta prepus de către dv. nu avem, cumcă, să vă despărțiți de svatul și de gândul nostru”. Totuși, scriindu-l vlădichii, le mai scriu și lor, „ca nu cumva să vă luați după voile și socotelile altora și să primiți punturile cele ce despart biserica noastră de a râmului, căci mai apoi cum știți dv. că ne-am socotit și ne-am legat, aici la noi nu aveți ce mai veni, fără cât preoții să-și caute alte parohii acolo să păstorească, iar noi ne vom găsi alți păstori, care nu vor ținea lucrurile și tocmelele altor bisereci, ce n-au cu noi o înțelegere, ci vor umbla duple tocmelele bisericii ce au cinstit strămoșii și părinții noștri”.

Lui Atanasie îl scriu că au primit în trecutele zile cinstita scrisoare ce le-a trimis, „cumcă iaste acum Joi după Rusalii ca să se facă săbor mare, pentru aceea tot protopopul împreună cu alai preot câț are'n eparhie, și cu 2—3 oameni de cinste să se afle nezmintit la săbor. Iată dar duple porunca svinției tale, ca cel ce niciodată nu ne-am aflat împotrîvnici poruncii arhierilor, ci totdeauna noi mai dentăi ne-am găsit sosiți la săbor, și acum am trimis cu un ceas mai înainte... Noi, ce va să fie temeiul acestuia săbor, adecă materia lui nu știm, fără cât din cele ce poruncești svinția ta, câteva prepunem și ne temem, însă nu cu tot deadinsul, căce nu știm. Iar svinția ta ne scrii, cum pentru ca să se înderepteze lucrurile ce se află neașezate în biserica noastră. Noi pentru aceasta la mare îndolală sântem, socotind aceasta ce iaste, ca să fie fost pân'acum în bisereca lui Hs... de o mie și atâtea sute de ani lucrurile neașezate și nelsprăvite, și acum mai la sfârșitul veacului adevăr în biserecă să se așeze... de care zicem... să îndereptezi lucrurile după îndreptariul beserecei noastre cel grecești în care au trăit și murit părinții noștri... iar de iaste ca să se schimbe legea, și pentr-aceasta iaste chemarea preoților și a noastră aici... aceasta răspundem: Noi, părinte, popistași morți, iar vii nu vom fi... gata sîntem sângele să ni-se verse, decât legea părinților noștri să pierdem. Pentr-aceasta măcar de te-ai și uni svinția ta, iar zicem, dă-ne sv. ta voe, ca să ne păzim legea și credința cea vechie, iar nu ne sili la lucruri noao, că nicidecum nu vom primi”.

Guvernatorului încă-l scriau că „nicidecum nu vom ca să ne împreună cu altă beserecă și să băgăm punctul noao în besereca noastră cea grecească”.¹

Prin aceste măsuri parohia cea mai de frunte a Transilvaniei și Țara Bărsii protestau contra unirii încă înainte de promulgarea ei. În cursul și în urma promulgării ei, tot în 1701, protestară și Românii din Țara Oltului, din Țara Hațegului și din Alba-Iulia și Săliște. Cel din alte ținuturi n'au protestat nu fiindcă o acceptau (qui tacet, consensire videtur), ci fiindcă nu știau de ea, cum scriu Românii din 7 ținuturi în 1749: Fiindcă ea s'a vestit în soborul dela instalarea lui Atanasie „așa de pătulat, încât fiind popii noștri neînvățați, n'au preceput”. Această motivare, care e unica explicație a posibilității furișării „unirii” în Ardeal, o confirmă și martorii oculari cari ne descriu instalarea lui Atanasie și promulgarea unirii la ea în 14/25 Iunie 1701.

Cancelarul Bethlen scrie că Apor l-a pus pe Atanasie să-și convoace clerul sub titlul generalis synodi et sub poena 60 florenorum, dar de fapt pentru a-l instala pe Atanasie în prezența lor ca arhiepiscop ilustrisim și reverendisim, dar cu epltrop sau pedagog iezuit în coastă. S'au adunat vreo 1200 preoți. Atanasie fu îmbrăcat în casa lui Apor în odăjdii vlădicești și dus în trăsură lui Apor, cu procesiune, la catedrala românească din afara cetății.² „Mare pompă a fost. Mulțimea cea mare a preoților românești ca niște berbeci negri, unii mergeau înainte alții pe de lături, alții dindărăt, mulți mergeau plângând și unii dintre dâșii ziceau: Acum seceră orzul, dar după orz vor seceră și grâul”.³ În trăsură erau toți magnații catolici ai Ardealului în frunte cu comisarul imperial financiar Seeau, popi catolici și iezuiți și chiar câțiva conți calvini, pe care Bethlen i a muștrat pentru participare, dar s'au scuzat că Apor le-a spus că și guvernatorul va participa. Procesiunea s'a și oprit la casa guvernatorului și Apor trimise să-l cheme, dar el răs-

¹ Stinghe, o. c. p. 23—28.

² Bethlen, Autobiografie, ed. Szalay, II, Budapest, 1860, p. 203, cu 2 greșeli: 120 preoți în loc de 1200 și că în trăsură cu Atanasie și cu Apor ar fi fost și teologul iezuit Szunyog. Acesta a fost teolog mai târziu, în 1701 era Neurauter teolog, dar în procesiune a fost în altă trăsură, cu ceilalți iezuiți. Pe Seeau nu-l amintește Nilles în trăsură.

³ Traducerea lui Șincai. Orzul era Atanasie, grâul restul clerului, sau: acum numai impunerea episcopului unit, pe urmă și schimbarea legii.

punse că n'are ordin dela împărat să participe, încât Apor plecă dela poartă spărpînându-și ceafa și ieși cu proceslunea pe poarta Sf. Mihai, sau dela temnițe, a cetății spre catedrala românească.

Ce a fost mai departe nu scrie Bethlen, Șincal reproduce însă din autobiografia superintendentului Veszprémi, că în catedrală „s'au citit poruncile împărătești despre vlădicul, despre unire și despre altele, pe cari puținii înțelegându-le dintre preoții românești, gândeau că ei fără știrea lor toți s'au boțerit”.

Cronica bisericii din Șchel începe descrierea procesiunii dela plecarea lui Atanasie dela reședință spre casa lui Apor cea din cetate și insistă asupra semnelor prevestitoare de rău cari au însoțit serbarea:

„În vreme ce au ieșit vlădica pe poarta Mitropoliei, mergând în cetate să-și ia domnia, mergea înainte mult nărod de preoți câte patru, câte patru, și vlădica cu leagănul după ei, și ducând înaintea lui praporul, au căzut din sulită jos. Aceasta arăta, că s'a dus dela el blagoslovenia și a rămas în (-numai cu) boțerie. Iară după ce s'au redicat Nociagoș (=Măria Sa, Apor?) i s'au închinat steagul țării și s'au unit (unii) cu alții în glas de surle și de trâmbițe și de tobe și ieșind din cetate au venit la Mitropolie, acolo au arătat poncturile de mai sus scrise care vor să le fie. Atuncea Brașovenii cu Țara Bârsii și Făgărășanii cu toții s'au lepădat. că nu le vor ținea, iară ei împingându-l de spate, i-au scos din mănăstire; deci au primit și asta. Când a fost cătră sară, dat-a Dumnezeu acela vânt, cât au risipit coperișele dela toate grajdurile mănăstirii de au rămas șute. Aceasta a arătat văduvla mănăstirii, iară cu sunetul surlelor și al trâmbițelor și al tobelor au arătat cuvântul lui David (Ps. 9, 7) care zice: Perit-a pomenirea lor cu sunet, iar Dumnezeu petrece în vecl”. Cronica îi plânge pe cei peste o mie de preoți și bogați (=destul) mireni cari atunci se uniră cu papistașii, orbi trăgând pe orbi, toți într'o zi căzură într'o groapă, rămânând între fetele Sionului care nu și-au stricat logodna către mirele Hristos doar cei din Țara Bârsii și a. Oltului și Grecii din Ardeal și unii din Rumâni.¹

¹ Stînghe, Ist. bes. Brașov, 1899, p. 25—27. Cronica posteroară șcheană, din 1780: „Înștiințare de când s'a început unația”, remarcă o oprire scurtă a procesiunii la biserica papistășească. de unde s'a întors cu praporii și cu tot felul de muzică până ce a ajuns la mijlocul târgului. Poate tot de oprirea la casa guvernatorului e vorba.

Nilles după rapoartele iezuite descrie astfel procesiunea dela Apor spre catedrală, instalarea lui Atanasie și promulgarea unirii:

„In frunte vreo peste 2000 de laici, după ei peste o mie de popi, apoi elevii catolici din Alba-Iulia cu câțiva prapori, apoi sub 2 prapori 54 de protopopi, după ei diaconi și preoți ortodocși în odăjdii și cu lumânări aprinse și în fine 6 trăsurile. In prima tatăl lui Atanasie cu protopopul de Hațeg, în a doua iezuiții Baranyi, Kapi, Neurauter și Biletski. In a treia P. Apor cu prefectul de Șimleu Fr. Boier și cu Șaroșpataki, în a patra prefectii de Arad și de Târnava, G. Joșika și S. Bethlen, în a cincia președintele guvernului Haller cu prefectul de Alba L. Pekri, în a șasea, precedată de două cete de trâmbițași călări, Șt. Apor cu Atanasie. In preajma reședinții era atâta popor, ca o mare, încât abia și-a putut procesiunea deschide drum. In catedrală Apor se urcă pe o tribună ridicată în dreapta altarului și ceti decretul prin care-l autoriza împăratul în baza dreptului său de patron să-l instaleze și să-l promulge episcop pe Atanasie. Apoi teologul iezuit Neurauter ceti diploma a doua leopoldină și celelalte decrete aduse din Viena, spre înțelesul mulțimii prezente, afirmă Nilles, dar latinește, ceea-ce-i înfirmă afirmația. In sfârșit Atanasie binecuvântă mulțimea, corul catedralei cântă românește imne euharistice, iar cantorii cântară doxologia „Pe Tine Te laudăm”. Toți cei prezenți declarau că nici la instalările principilor n'a fost atâta lume în Alba-Iulia.¹ Protestanții se necăjeau și profesorul teologiei lor cu lacrimi se plângea că iezuiții în câțiva ani de când au re-întrat în Ardeal au tras la papie tot poporul român și urmează să-i pună în cătuși papiste și pe protestanți. Mult mai crâncen se vădetau la ușile bisericii doi Greci schismatici cu popa lor, umplând cu vaietele și vociferările lor nebune toată vecinătatea și strigând că nu pot tolera instalarea de vlădică unit în biserica ridicată de volevozii neuniți cu Roma ai Țării Românești. Au fost lăsați să strige în voie, restul clerului și popoului fiind câștigat pentru admiterea săvârșirii instalării. Pe urmă s'a aflat că acel vociferatori au fost atâțați de luteranii din Brașov, invidioși de progresul catolicismului”.²

¹ Aceasta e de crezut, Românii fiind mult mai numeroși decât cei veneau la instalări de principii.

² Nilles: Symbolae. Innsbruck, 1885, I. p. 320-26.

Despre soborul ce a urmat Nilles ne spune mai puțin.

S'a ținut în primele zile ale postului sf. ap. Petru și Pavel care începea din Marția Rusaliilor, 17/28 Iunie. În sinod s'a citit din nou diploma a doua leopoldină și o epistolă a cardinalului Colonna în care îndemna clerul român să nu recadă în schismă, căci unirea cu ajutorul Celui Prea Înalt va sta neclătită în veci, ca muntele Sion, oricât o vor ataca puterile întunecului, fiindcă prin ea clerul român a câștigat scutirea de iobăgie, de dările către stat, de onorariile către proprietari și de dijme și privilegiile clerului catolic și alte câștiguri înșirate în diplomă și va câștiga prin cardinal și altele mai mari, dacă se va dovedi sincer unit. Ii aducea la cunoștință că episcopului i s'a impus teolog spre a introduce buna rânduială în biserică și spre a fi apărător celor oprimați, ajutător celor lipsiți și vestitor la cardinal al plângerilor și nevoilor clerului.

O relație lezuită, scrie Nilles, adaugă că mulți preoți au depus în sinod măsurisirea credinței tridentine (?), alte două însă că depunerea mărturisirii s'a amânat pentru a o face preoții acasă la ei când îi va vizita Atanasie.

Altceva nu povestește Nilles din izvoarele sale lezuite.

Știm însă din cronicile șcheiene și din alte izvoare că s'au întâmplat și lucruri potrivnice unirii și după instalare și'n sinod și după sinod.

Cronica lui Tempea reproduce protestul contra unirii al delegaților din jud. Brașov și Făgăraș, în două redactări: una mai scurtă din 29 Iunie, alta mai lungă din 27 Iunie, autentificată de protonotarul țării, Șaroși, în 7 Iulie 1701. Rezultă că între instalare și sinod, la Rusaliile așadar (26 Iunie), Brașovenii câștigă și pe Făgărășeni pentru acțiunea contra unirii și în zilele următoare redactară împreună protestul și-l exoperară legalizarea, ceea ce după legile de atunci îi scutea de unire, pe când celorlalți prezenți la promulgarea ei li se putea ea impune pe baza principiului: Qui tacet, consentire videtur.

Protestul adevăra că reprezentanții Românilor din cele 2 județe: 7 preoți din Șchei, Făgăraș, Zărnești, Tohan și Râșnov și 6 laici din Brașov, Șchei și Făgăraș au declarat solemn, că întemelați pe diploma împăratului, care asigură că nimeni nu va fi turburat în lucrul legii, ei împreună cu cel pe care îl reprezintă vreau să-și țină legea veche, fără punctele propuse de

Atanasie și fără scutirile promise pentru primirea lor; pe Atanasie, pe popii uniți, pe Raț și pe Puiu nu-i primesc, nici unirea cu legea papistăsească.¹

Altă cronică din Șchei, din 1780, „Înștiințare de când s'a început unația”, după ce povestește instalarea lui Atanasie până la desvelfrea de vânt a grajdurilor mitropoliei, continuă:

„După aceasta au chemat înainte pe Brașoveni, pe cei mai sus numiți, fiind față și vlădica Atanasie și pater Barod⁴ și alți pateri și domni, întrebându-i, primi-vor și ei unația, precum a primit vlădica al nostru și țara? — Fie-le de bine, precum au vrut, așa au făcut; iară noi Brașovenii aceasta nicidecum nu primim, să facă împăratul și țara cu noi precum va vrea, că noi nu vom fi uniți. — Așijderea au răspuns și Făgărășenii, fiind de acolo trimiși popa Cârstea și popa Ivan Făgărășanu...² Iară dacă au răspuns Brașovenii și Făgărășenii că nicidecum nu se vor uni, au strigat asupra lor: „Afară, afară, că nu sânteti din săborul nostru!”³ și suduindu-i foarte urit și zicând protopopului Vasile Grid că-l vor beli pe foale, el au răspuns, că de-l vor beli, își va băga vlădica galbeni în foale — și așa i-au scos cu mare necinste din mitropolie, dându-le brânci și bătându-l cu toiege pe cap, tăindu-le potcapiile și împingându-i de spate și zicându-le: „Să vă duceți la țara Turcului!” și i-au pus la pază până a doua zi. A doua zi l-au chemat vlădica, fiind și pater Barod⁴, întrebându-i iarăși, vor să se unească? și neputând să-i plece nicidecum, căci nu era poruncă împărătească să silească pe nimeni, n'au avut ce să le facă, ci încă au răspuns înaintea vlădicăi că „De acum nu te vom mai avea ca pe un vlădică, nici nu te vom mai pomeni în biserică!”, iară vlădica le-au răspuns cam râzând și le zise: „Și pe dracu îl pomeniți, dar pe mine

¹ Stinghe: Ist. bes. p. 27—30.

² Aci cronicarul interpretează greșit: „Acest răspuns i-au învățat Constantin Brâncoveanu, că aflând M. Sa de acest lucru mai înainte, au cerat la Beci la Curte, din pricini de acest lucru, și aflând că dela împărăție nu este poruncă să se facă silă la unație, numai cine o vrea de bună voie să se unească și așa făcând știre acest fericit Domn cu taină, s'au întărit Brașovenii și Făgărășenii de nu s'au plecat la unire”. La Curtea vieneză abia în 1702 a intervenit Brâncoveanu, între convertirea și instalarea lui Atanasie n'avea vreme să intervină și să primească răspunsul și să-l comunice.

³ Se pare că incidentul se petrecea în cursul soborului, după Rusalii.

⁴ Baranyi.

de ce nu?” — Răspunsu-i-au: „Pe dracu îl pomenim ca pe un drac, că are nume rău, iară pe S. Ta năicum nu te vom pomeni, nici blagoslovenie nu vom, că toate ale legii noastre vom avea dela mitropolitul țării rumânești.” — Răspunsu-le-au vlădica: „Cum știți și cum vă place, să faceți, că dela mine nu veți avea nici o nevoie.”¹

Incidentul acesta, petrecut înainte de cetirea actelor în sobor, ne desvăluie, că lezuiții i-au impus lui Atanasie tactica propusă de Kapi,² de a se mulțumi cu puțin pentru a nu primejdiul multul de mai târziu. De aceea după ce l-a bruftuluit în ziua întâi pe delegați, a doua zi caută să-l potolească și le dă deslegarea de a rămâne neuniți, ca să n'aibă motiv a protesta în sobor antrenând și pe alții și deschizându-le ochii.

Astfel ceilalți delegați, deși nu toți, cum vom vedea îndată, au ascultat și a doua oară în liniște cetirea diplomei a II-a leopoldine și a epistolei cardinalului, înțelegând din ele doar atâta, că i-a boierit împăratul, cum scrie Veszprémi.

Epistola însăși arată că la această promulgare a unirii accentul s'a pus pe câștigurile clerului, lăsându-se cât mai în umbră, ce da în schimb biserica română, ce schimbare în lege cere unirea.

De aceea peste 43 de ani, când a venit Visarion și le-a spus satelor din Ardealul de sud, ce înseamnă pe plan religios și bisericesc unirea, ele s'au întrebat cu mirare, când și cum au devenit ele unite fără știrea lor? Și au găsit după întrebări pe la Români și străini răspunsul drept, cuprins în jalba scaunelor Sibiului, Făgărașului, Nocrichului, Miercurii, Sebeșului, Orăștiei și al ținutului Dobrii, din 1749, iscălită de 5 preoți și un mirean:

„Că ne-au scornit vină și ne silesc și zic că am fost uniți, și n'am fost, nice sântem. Că când au venit unia bine știm, că au venit la 1700 în zilele lui Athanasie episcopul; cum au venit (din Viena în 1701) numai decât au strâns sobor la Belgrad și acolo au vestit unirea. Și așa au vestit de pitulat, cu cât fiind popli noștri neinvățați, n'au preceput, iară noi mireni am întrebat alte neamuri și ne-au spus că-i stricăciune și ne-am ales Brașovenii și Făgărașenii și noi ceștialalți am dat înștanție cu protistăție cum că noi nu primim unia. Atuncia s'au sculat pa-

¹ „Deșteptarea”, Brașov II, 1906 Nr. 3.

² Lupșa, o. c. * p. 18—9.

terul care era lângă vlădica, Bărnafalu, s'au sculat cu bătaie să ne bată, că ce nu primim unta. Atunci ne-am ales 6 oameni, 2 din Braşov, 2 dela Făgăraş şi 2 dela Sălişte şi am trimis la învăţatul împărat Leopold şi ne-au dat privilegiu foarte mare cât nimenea să nu se silească, nice nu ne-au silit".¹

Politica de concillanţă, de concesiuni nelimitate, numai să se evite orice gălăgie, ca unirea să poată prinde pe ascuns teren, prescrisă de Kapi, i-o impuseră iezuiţii lui Atanasie şi faţă de alţii cari s'au ridicat contra unirii ca şi Braşovenii în soborul din Iunie 1701 şi după el. Dovadă e şi următorul act omis de Nilles deşi-l publicaseră Laurian, Şaguna³ şi alţii înainte:

„Noi din mila lui Dumnezeu Atanasie Arhiepiscop şi Mitropolit din scaunul Bălgradului şi a toată ţara Ardealului esteje iprocl. Ani Diul 1701 Iulie 16.

Fiind sobor mare în Bălgrad de toţi protopopii ţarei Ardealului, dat-am cartea noastră de credinţă în mâna protopopilor Varmeghia Hiniadorei lăcuitori în Hiniadora, protopop Gheorghie şi protopop Ioan şi a toţi popli şi mireni din Varmeghia Hiniadoarei, cari din (-tîn) legea grecească şi românească, cum legea înălţatului împărat şi cele patru puncturi ce le-am arătat, să nu le hulească, ci numai precum au trăit până acum, după obiceiul pravilei greceşti şi de aici înainte biserica Hiniadorei şi cu toate bisericile din varmeghia Hiniadorei şi cu toţi preoţii şi mirenişi aşa să tocmească cu toate tocmelele bisericeşti, neadăugând şi nescăzând. Iar ei încă să fie ascultători de noi precum au ascultat şi mai înainte de Vlădica şi de cine le-au fost purtător de câştig de aceea facem în ştire tuturor cui se cuvine a şti şi o întărim cu iscăliturile şi peceteile noastre de care întărim lucrul cu scrisoare, ca să se creadă. Scris în Belgrad Iulie 18, 1701. Iscălesc cu sigile Atanasie şi iezuiţii Baranyi, Beluşi şi Horvath, apoi: „Precum a fost îngăduit Părintele Vlădică aşa să fie scris Notariul Vasilie Dalianul”.

Din acest document rezultă că Hunedorenii, cari în 1700 se declaraseră uniţi cu calvinii, au respins şi ei unirea în so-

¹ Dragomir S. Istoria Desrobirii, I, Sibiu 1920, anexa 59.

² Ist. bis. Sibiu 1862, p. 173, după Mag. Ist. III, Buc. 1846, p. 322. Protopopii din acest act sunt iscăliţi în fruntea celorlalţi pe manifestul din 7 Oct. 1698.

borul mare din Iulie 1701 și au primit aceeași concesiune ca Brașovenii și Făgărașenii, de a rămâne neuniți, plătind numai darea și ploconul lui Atanasie, dar ei neliniștiți, ca unii ce n'aveau protest legalizat la mână, ca aceia, și-au cerut și ei în Iulie certificat scris și întărit cu peceti despre concesiunea obținută.

Din ținutul Sibiului, unde apărau ortodoxia șeful companiei grecești, I. Pater și ginerele său Dindar,¹ au plecat conform jalbei citate din 1749 doi Sălișteni la Viena pentru a scoate permis de a rămâne ortodocși. Poate că au primit o ediție nouă din decretul din 26 Aug. 1699 repetat în 12 Dec. 1699, 1700 și 1701- căci Șaguna în Adaos la promemoria, Sibiu 1850 p. 20 publică în rezumat acel decret de toleranță cu data de 12 Sept. 1701. În original e publicat în Hurm. Doc. XV, Nr. 2819 cu greșeala 21 în loc de 14 Apr. 1698.

Și curtea era pentru potolirea prin concesiuni a tuturor mișcărilor contra unirii cari nu o amenințau cu totală desființare ca cea din Alba-Iulia, singura zdrobită prin forță militară în 1701.

Nu putem crede spusele din tradiție ale parohului latin din Ocna Sibiului din 1900. că biserica lui Mihai Viteazul din acest târg ar fi fost trecută la unire cu forță militară în 1701, armata generalului Rabutin îndreptând spre ea de pe munte 2 tunuri și amenințând sătenii că trage în ea dacă n'o predau celor 2 pateri lezuiți trimiși s'o prefa.² E probabil că tradiția din Ocna făcea confuzie între Buccow și Rabutin, fiindcă în 1761 au fost scoase tunuri contra bisericii din Ocna și contra altor biserici ortodoxe din ținutul Sibiului, în 1701 ea a fost restaurată de Brâncoveanu.³

Numai mișcarea din Alba-Iulia, care s'a ridicat în numele întregii țări și amenința însăși rădăcina unirii, a fost reprimată cu forță militară în toamna anului 1701, cum vom vedea îndată.

În 5 Iulie 1701 le scria Constantin Vodă Brâncoveanu Șcheienilor, că a primit cartea ce i-au trimis. „...Cât pentru dumnealor piscupul de aici din Ardeal, în ce fel s'au purtat și

¹ Iorga: Ist. bis. II, Buc. 1930, p. 38.

² Șematism, Blaj, 1900, p. 568.

³ Moteș: Ist. bis., Sibiu, 1935, p. 365.

ce au făcut. am cunoscut din scrisoare-vă. ...Dumnezeu degrab le va răsplăti, că de multeori aceasta am văzut că cel ce-ș-lasă legea sa și pofteste alta, la plată dela dreptul judecător Dumnezău, iar molitva voastră și dv. alaltî pravoslavnici, cum că nimc nu v-ați lunecat, nici ați umblat după aceia, ci ați păzit curata lege cea pravoslavnică, carea dela părinții și moșii voștri o aveți, de aceasta foarte ne-au părut bine... vedem și și dela curtea împărătească dela Beci avem știre că dumnealui piscupul n'are voe împărătească, ca să facă silă oamenilor fără că numai cel ce vor vrea de voia lor. Deci nu gândim, nici socotim, că să va tînde dumnealui mai mult den cătu-i iaste porunca și ales, că la acea beserecă¹ sântem și noi ctitori, de vreme ce iaste făcută de răposății Domni ai acestii țări. ce trebuiaște să păzească și să urmeze legea care au ținut până acum și noi iarăș cu ceea ce va fi de pre partea noastră a vă păzi și a vă ajuta cu ceea ce se va putea, nu vom lipsi. Înțeles-am că și părinții dela Făgăraș și alți creștini pravoslavnici iarăș asemenea nimc nu s'au lunecat cu firea, ce ș-au păzit cinstea legii sale, care și de aceasta mult ne-am bucurat măcar că așa li-s'au căzut a și face de vreme ce noi acea sfântă beserecă o am ridicat și o am făcut cu acea nădejde, că o închinăm presfințitel săbornicești a răsăritului besereci"...²

Probabil în urma acestel solii brașovene la București veni de aici la Brașov patriarhul Ierusalimului Dosoftei, „în aparență pentru adunare de milostenii, în realitate și, sau mai ales pentru încurajarea opoziției împotriva unirii... Atanasie cercă să-l rețină, dar poporul curgea în valuri spre Dosofteiu, care predica pe față și impetuos împotriva lui Atanasie, deslegând pe credincioșii de datorința de a-l recunoaște și asculta, ca pe unul ce prin apostasia lui a pierdut dreptul la aceasta. Atanasie, infuriat la culme, îl făcu atent pe Dosofteiu în scris. Dar înzădărar. Se plânse atunci la împăratul și la Patriarhul din Constantinopol. Dela cel din urmă, dela Calinic, cu care Dosofteiu se cam îndușmănise, se răspunse că patriarhul Ierusalimului n'are îndreptățire să-și exercite puterea jurisdicțională decât în Palestina și nici decum

¹ Din Șchel.

² Stinghe, Doc. I, p. 15—16. Închinarea bisericii din Făgăraș bisericii răsăritului o exprima și pisania ei, totuși au răpit-o Habsburgii în 1723 prin colonelul Moosburg.

în Țările dela Dunăre. Iar dela Viena veni poruncă să fie aruncat peste graniță patriarhul instigator. La vestea aceasta Dosofteiu se grăbi să părăsească de bună voie Ardealul trecând în Muntenia și apoi la Constantinopol unde provocă o epistolă comună a patriarhilor către poporul românesc din Ardeal.”¹

Dosofteiu primise raport dela unul din însoțitorii lui Atanasie, că în 20 Februarie 1701 au venit paterii cu Fiath în Viena la casa contelui Kálnoki, unde era Atanasie cu soții și „ne-au chemat și au desfășurat înaintea noastră acele puncte pe care le cere Biserica Romană.

Mai întâi a întrebat pe Mitropolit, de ce a venit la Beciu? El a răspuns: „Am venit să vedem pe împăratul, trăiască mulți ani, și pe prea luminatul cardinal, și să-l recunoaștem drept domn al noștri”. El l-au luat în râs, zicând: ci spune: „Stăpâne al meu, am venit să iau confirmarea dela împăratul care mulți ani trăiască.””

Apoi i-au expus punctele cunoscute din jurământul său și din diploma a doua leopoldină, între ele și obligația de a alunga jurații bisericilor, instituție calvină. Banii grâului popilor, cari i se promit cu obligația de a face școală din el, se amintesc în suma de 30.000 fl. Primatul din Estergom ia șefia în locul superintendentului. Banii din despărțenii și alte pricini din țară îi încasează teologul cu judele cetății, nu cu protopopii, și-l împarte în două cu vladica.”²

În 21 Iulie 1701 Teodosie îi scria protopopului Brașovului Vasile prin grămaticul Petru, hirotonit preot la Satulung, că „nemic să nu vă temeți de faptele și lucrurile acelui diavol Atanasie”.³

Brașovenii i-au raportat și mitropolitului Teodosie cele întâmplate și având drum de negoț și la Constantinopol, le-au denunțat și patriarhului de acolo, Calinic II.⁴ Aduseră tomos sinodal din 5 Aug. 1701 de caterisirea apostatului Satanase și de afurisirea tuturor celor ce-l vor fi următori și ajutători. Teodosie îl înscăli și el cu ordinul: „La care preot va veni această carte, să o cetească la beserecă, să auză tot săborul, iară cine nu o va cetti, ce va sta împotriva, să fie afurisit”.⁵

¹ D. Stăniloae: Viața patriarhului Dos., Cernăuți, 1929, p. 59.

² Hurmuzachi: Documente, XIV, Nr. 393, 398 și 397.

³ Stînghe: o. c., p. 14.

⁴ Cserei la Șincai, 1701, ed. 1853, p. 201—2.

⁵ Stînghe: Ist. bes. p. 37—40.

„Dacă însă mitropolitul muntean nu luă măsura, firească, de a chema soborul de alegere și de a da lui Atanasie excomunicatul un urmaș ortodox, aceasta se datorește numai grijei lui Vodă Brâncoveanu, om prudent înainte de toate, de a nu se strica, pentru lucruri bisericești, cu un vecin așa de puternic, cum era împăratul.”¹

Astfel Brașovenii și ceilalți ortodocși ardeleni continuară a-i plăti lui Atanasie și urmașilor săi până'n 1744 an de an darea vlădicească și ploconul dela preoți și gloabele dela mirenți și tot ce le porunceau „numai afar din rândul lucrului legii”.² Primind, poate încă din soborul din Iunie 1701, ordinul de a prezenta conscripția clerului, pe care se obligase Atanasie prin punctul 7 al jurământului său din Viena a o face, se executară și ei, și alte ordine de acest fel, care nu atingeau „rândul lucrului legii” le executau, încât stăpânii puteau afirma că tot Ardealul e unit.

Conscripția s'a păstrat într'un protocol al vlădiciei române, de unde au copiat-o cu diferențe Șincai și Micu în scrierile lor și Baranyi în caietoul în care scria istoria falsă a unirii. Având în vedere diferențele prezentate de aceste copii e greu să precizăm numărul preoților și protopopilor de atunci al Ardealului. Fără părțile ungurene: Banat, Crișana, Sătmar, după lista cea mai bogată aflăm 52 protopopi cu 1548 preoți în Ardeal, 3 prot. cu 134 preoți în Maramureș, total în Ardeal și Maramureș 55 protopopi cu 1682 preoți.³

În 20 Iulie 1701 îi scrisese Atanasie protopopului Orășii, Dimitrie, că-l va vizita pentru a pune la cale unirea și în Bihor.⁴

Despre mișcarea cea mai importantă contra unirii, cea din Alba-Iulia, reproduce Șincai din Bethlen,⁵ că „la instalația Vlădicului Atanasie unii dintre „greci” (Românii negustori — notează Șincai — sau orășenii pe atunci și chiar în ziua de astăzi se numesc greci) adevărat au tudumănit împotriva unirii, dar bieții Români și preoți n'au cutezat, ci după vr'o câteva luni

¹ Iorga: Ist. bis. II, p. 39.

² Stinghe: Doc. I. p. 31.

³ Lupșa: o. c. p. 95.

⁴ I. Radu: Istoria diecezei Oradea, 1930, p. 15.

⁵ O. c., p. 205.

au început a pofti, ca în biserica cea mai mică din Bălgrad să le slujească preoți neuniți după obiceiul cel mai demult ș. c. Ei știu ce au poftit, dar vlădicul cu tezuțul pedagogul său nimică au plinit, ba nici morții acelora i-au îngropat, pentru care lucru aceia s'au supărat, s'au convorbit și conjurat și și-l-au tocmnit pe Gavril Nagyszeghi (nu pe cel din Cluj), nobil sărac, de altfel destul de inteligent, trecut dela romano-catolicism la legea românească, de curator, ca să le ducă treaba la guvern la dietă și la oricine".

Atanasie îi putu trata astfel pe Bălgrădeni din cauza că și parohul lor Ioan era unul din puținii preoți cu cari inițiasă Baranyi unirea.¹

Spre sfârșitul luni August 1701 Nagyszegi îi prezintă guvernului, reprezentat prin substitutul Naláczi, jalba: „Noi, Românii, Grecii și Sârbii locuitori în Alba-Iulia, dela mic până la mare, care am rămas până acum și vom rămâne și de acum în vechea religie grecească înrădăcinată... cu durere Vă înștiințăm ce fel de lucruri ne mai auzite se întâmplă față de vechea noastră religie înrădăcinată... adică biserica noastră rămasă nouă dela veșnic vechii noștri antecesorii s'a oprit dela orice fel de ceremonie, care trebuie săvârșită după religia noastră; pe un timp a fost și sub sigil și acum preoții noștri sunt opriți de trel săptămâni și jumătate... fiindcă Reverendul domn Episcop... îi silește să jure pe cele 4 puncte, pe cari i-a și jurat deja pe vreo câțiva protopopi români, jurând și însuși dânsul, care puncte noi... nu voim a le cunoaște, nici pe susamintitul domn episcop întru nimic nu-l cunoaștem de episcop al nostru și pe acei protopopi și preoți cari s'au unit din buna lor voie cu dânsul, nu-l ținem de preoți ai noștri, ținând strâns la diploma M. S. Împăratului, al cărei cuprins e că M. S. nu conturbă pe nimeni în religia sa. Mult ne-a întristat și ce ni-s'a întâmplat de atunci, că am îngropat deja 7 trupuri ca pe vite, fără preot și fără ceremonie ce se cere la aceasta".²

Bethlen povestește, că la începutul lui Septemvrie preluând dela Naláczi conducerea guvernului ca substitut, acesta îl puse în curent cu chestia Românilor și atunci sosi Nagyszegi cu

¹ Lupșa o. c. p. 46.

² Al. Pop: Desbînarea, Buc. 1921, pe 67. Diploma la care se vorbește e decretul din 12 Dec. 1700, cu apelul din 14 Aprilie 1698.

câțiva tovarăși, cu plenipotență și instrucție și cu petiția indusă, el însă i-a amânat pe 8 Septemvrie, când va fi ședința guvernului întreg, chestiunea fiind prea importantă și gîngășă, ca să o rezolve substitutul.

Mal povestește, că după instalare Atanasie pretindea să-i spună toți Măria Ta, refuza scrisorile cancelarului țării dacă nu-l intitulau Ilustrisim, făcea concurență crâșmei guvernului cu vânzarea vinului, își înființă fabrică de bere, etc. Guvernatorul în ședință tuna și fulgera că-l ia firma, îi sparge butoalele și berăria, că va aduce pe Nagyszegi cel din Cluj, să le facă acestea, dar nu făcu nimic. Bethlen însuși ca substitut puse dorbani în fața mănăstirii, cari confiscau vinul dela cumpărători și le spărgeau vasele, dar mai mult n'a putut face și la urmă Atanasie luă și crâșma din oraș a guvernului.¹

În 8 Septemvrie 1701 se prezintă iar Nagyszegi cu jalba, dar nu-l lăsară în sala ședinței, ci printr'un catolic i-o trimise guvernatorului în ședință. Acesta cum o parcurse cu ochii, o puse pe masă și după ce trată alte chestii 4 zile, plecă lăsând-o în căruța lui Bethlen. Plecară și catolicii Apor și Haller, și luterantul Ioan Sachs de Harteneck, rămânând numai jumătate din membrii guvernului, toți calvini, încât Bethlen nu îndrăzni să înregistreze și să rezolve jalba, ci-l îndrumă pe Nagyszegi s'o înregistreze ca protest legal la tribunal sau la capîtlul catolic,

Nagyszegi o prezintă la capîtlu, acesta însă o depuse în arhivă.²

La tribunal fu mai norocos; Ioan Șaroși, protonotarul țării, Român de origine după col. Wellenstein, îl legaliză în 25 Sept. protestul, redactat în numele tuturor ortodocșilor din Ardeal și Ungaria, contra Unirii, și cuprinzând și plîngerile din jalba dela s'ârșitul lui August, între ele și aceea că au protestat și cu ocazia promulgării unirii lui Atanasie și a unor preoți (în Iunie) și cu ocazia excluderii lor din biserici și a opririi preoților de a le sluji.

Nagyszegi se adresase însă cu jalbă și generalului comandant, cerându-i ocrotirea contra lui Atanasie.

¹ p. 204. Pierduse însă încă în 1700 o casă de a mitropoliei din Alba Iulia în afara cetății, lângă reședința iezuiților, luată pentru monetărie. O recâștigă în 1703 ca să facă școală rom. în ea. Rosenfeld 1701 Nr. tez. 71—1702. Cf. Lupșa, o. c. p. 67, unde în șirul 11 de jos trebuie citit 1700.

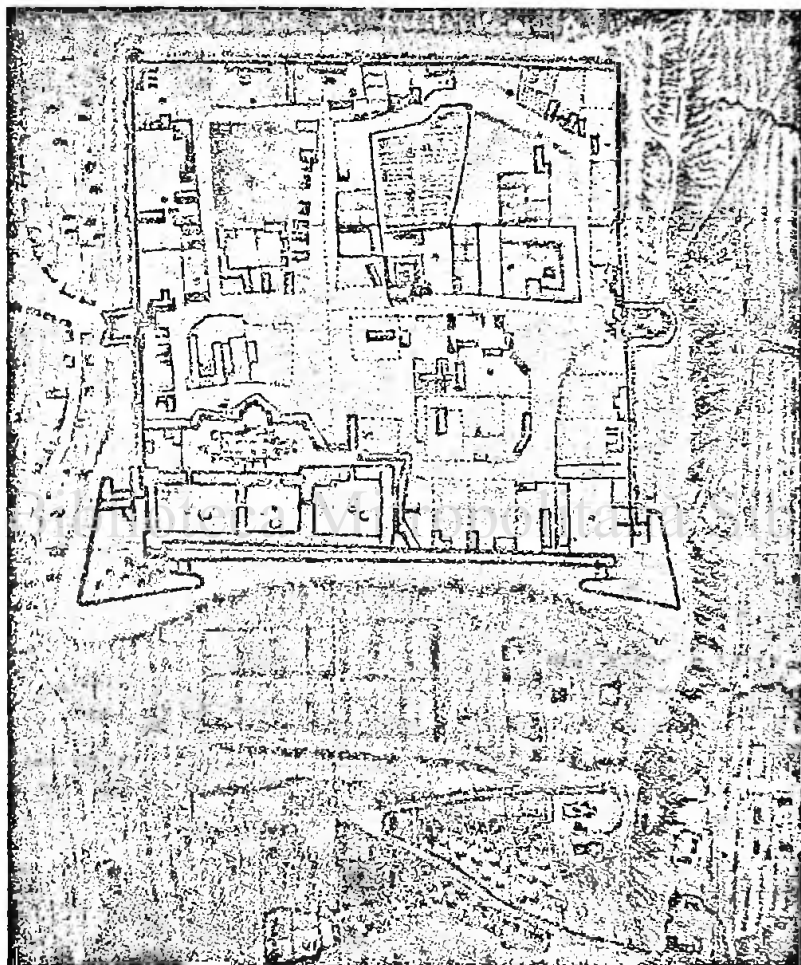
² Dragomir; o. c. I. Anexa 1.

Generalul, ieșit și el, o transpuse lui Atanasie, care răspunse în 11 Sept.¹: „Am primit jalbele făcute de unii în numele întregel parohii din Alba și înaintate Excelenții Voastre și 'n ele plângerile contra mea și anume: Întâi, că am închis bisericile. Am făcut-o, (întâi) fiindcă eu am jurisdicția și grija în eparhia mea și 'n toată lumea creștină năcări nu e contestat acest drept al episcopului. Al doilea, fiindcă Grecii și Sârbii dușmanii unirii nu sunt membri ai acestei parohii, ci venetici și vagabonzi. Al treilea, fiindcă n'au vrut să vie la biserică mai mare (a lui Mihai Viteazul), ci alăturându-se Grecilor, părăsindu-o, s'au dus în cea mică (a lui Eftimie). Al patrulea, fiindcă m'au proclamat în public pe mine și pe ai mei eretic. Deci M. Sa a așezat episcop eretic? Deci eretici a luat M. Sa în clientela Sa? Deci M. Sa și catolicii sunt eretici? Cine să primească cu suflet calm asemenea aserțiuni dela niște vagabonzi? De fapt la cererea Românilor de aici am dispus redeschiderea bisericii și le-am permis s'o frecventeze până la sinodul general (din 8 Nov.), care va decide ce e de făcut. În acest punct deci relația lor e nedreaptă.

Cum însă preoții mă pomeneau în ectenii conform canoanelor și obiceiului, iar ei nu voiau să fie pomeniți, nu voiau să-i primească de preoți al lor, nici să frecventeze biserica la slujbele lor, ci ziceau că vreau să-și aducă din Țara Românească preoți la acea biserică, ceea ce eu nicidecum nu pot admite... Apoi, că cei doi inși au murit necuminecați și au fost îngropați fără slujbele obișnuite, nu e vina mea, nici a preoților, ci a lor înșile, căci preoții s'au dus la ei când erau în agonie, să-i spovedească și să-i cuminece, dar ei infectați de veninul Grecilor sau al altora n'au vrut nici să-l audă pe preoți, ci ziceau: nu vrem să ne spovediți și cuminecați voi, fiindcă sunteți eretici. Dacă deci n'au fost înmormântați cu slujbă, nu e vina mea sau a preoților.

Autorii acestei turburări insolente sunt Andrei Ban sau Grecul, ruda D-lui Dindar, și Gavril Nagszeghy. Ultimul a sevit câțiva ani la predecesorul meu care l-a alungat ca pe un hoț. Pe urmă cu îngăduința vremii la cererea altora mi-s'a insinuat

¹ Nilles, I, p. 499—40, Cuprinsul ei și al memoriului lui Nagszegi nu permite corectarea datei scrisorii pe 8 Nov. cum propune Dragomir I. p. 42 n. 3, pe baza colecției Kaprinai, unde va fi văzul o copie cu această dată.

Bisericele românești din Alba-Iulia (⌒) în 1701.

mie și m'a servit vreo doi ani, prinzându-l însă 'n furt, l-am ținut câteva săptămâni în temniță în Sibiu, apoi l-am slobozit la cererea unora, pentru aceasta nici până acum n'a plătit, fără îndoială de aceea vrea să se răzbune. După ce-l alungasem, s'a mărturisit catolic în fața iezuiților (ceea ce făcea și la cei din Sibiu), sperând oarecare promovare, dar fiindcă n'o putu ajunge ca unul fără vreun rod, prin act public (pe care-l anexez în copie) a protestat că nu mai vrea să fie catolic, nici unit, ci rămâne Român schismatic. În plus, condus de unii, umblă pe sate și agită poporul contra preoților.

De aceea Vă rog cu toată umilința, Excelență, să ordonați să fie oprit prin scrisori aspre dela astfel de machinațiuni, fiind acest lucru necesar față de un om atât de stricător bisericii și Majestății Sale“.

Calomniile contra lui Nagszegi din această scrisoare le respinge Dragomir ca izvorite din înclinarea lui Atanasie de a face hoți pe dușmanii săi, cum făcuse și cu Țirca în 1700. Adevăr e numai că l-a arestat la iezuiții din Sibiu pe Nagszegi pentru opoziția sa din Iunie contra unirii. V. mai jos, la p. 26-27. Că a fost catolic Nagszegi, o spune și Bethlen, deci putea să se mărturisească fost catolic în fața Iezuiților, pentru mai grabnică eliberare, mai ales că era și nobil, deci de două ori nearestabîl fără autorizarea guvernului. Dar tocmai cei ce părăsesc o religie îi sunt pe urmă mai acerbii dușmani.

Până la arestarea de guvern a lui Nagszegi și soții, 23 X 1701, se mai petrecură următoarele lucruri în legătură cu unirea:

Rabutin, probabil în urma scrisorii lui Atanasie, trimise două companii de soldați călări la Alba-Iulia spre a-i fi de folos lui Atanasie în supunerea ortodocșilor. Nagszegi în temniță nota în memoriile sale amenințările adresate de Atanasie ortodocșilor din Alba-Iulia, că în casa fiecărui neunit va pune câte un soldat și-l va ține acolo până ce va primi unirea.¹ Lă a auzit chiar dela Atanasie, nu numai dela alții.²

¹ Dragomir: o. c. I, p. 49 și 55. Metoda aceasta, a dragonadelor, întrebuințată de Ludovic al XIV-lea în Franța contra Hugheuoșilor, o va fi adus Rabutin de acolo, căci el era asasin fugit din Franța, după Bethlen. Ea a fost apoi folosită și după 1744 pentru impunerea unirii.

² Id. anexe p. 11. Deci înainte de 23 Oct.

Nagszegi nu se intimidă, ci reacționează în stil mare. Făcu în mare grabă o mulțime de copii de pe protestul său, legalizat în numele împăratului și cu sigilul țării de protonotarul Șaroși în 25 Sept. 1701, și le răspândi în tot Ardealul și'n Maramurăș, însoțite de o invitație a Românilor de pretutindeni la o adunare de protest contra unirii în Alba-Iulia. Invitarea era scrisă în numele „universității Românilor neuniți” și sigilată cu un sigil cu această inscripție (latină), făcut de aurarul Andrei¹ Komáromi, calvin din Alba-Iulia.

În Maramurăș trimise și o scrisoare episcopului Iosif Stoica. Acesta își adună soborul și cu el aprobă un răspuns, care era tratat teologic contra unirii cu papa, documentat din Sf. Scriptură și din Sf. Tradiție atât de savant,² încât cancelarul Bethlen căruia i-l-a arătat Nagszegi, s'a mirat că a putut ieși din cap de Român așa lucrare, când el credea că toată teologia Românilor se rezumă la fraza pe care o dă românește, ca multe altele : așe am pomenit.³

Bethlen pare că-l încuraja în secret pe Nagszegi, dar auzind că ieși zvon despre asta și că chiar Nagszegi l-ar alimenta, îl amenință că-l bate de moarte dacă-i amestecă numele în mișcarea sa. Îl prevenea și pe el, și pe Șaroși, și pe Komáromi, că vor suferi persecuție pe urma ei, știind intențiile curții pentru unire și se temea să-i ajute, ca să nu sufere și el. Pe elevii colegiului reformat din Aiud, rugați de Nagszegi să-i multiplieze copiile de protest și invitații, i-a ferit, prevenind din vreme pe superintendent și pe profesori să nu le permită.

Nagszegi trimise totuși invitații multor preoți și protopopi.⁴

Toate acestea s'au întâmplat în Sept., căci la 1 Oct. încetă mandatul lui Bethlen de a suplini guvernul în Alba-Iulia și e pleacă la Sănnicolau în Sălaj. Acolo auzi că Apor și Sach, care-l urmau în substituirea guvernului, l-au arestat pe Nagszegi împreună cu câțiva Români, mai toți nobili, și i-au trimis în fiare la Sibiu în 23 Oct. 1701. Curând după aceea îl aretară și pe aurar. Arestările le-a ordonat Rubutîn. În contra

¹ Cserei la Șincai, 1701, p. 202.

² Spre a-l face, era destul să aibă tratatul tipărit de Antim Ivireacul în Snagov, 1699 : Carte sau lumină.

³ Bethlen, II. p. 212-216.

⁴ Id. p. 208-9.

acestei mișcări nu mai putea respecta directiva șireată de a păstra aparențele primirii unirii prin qui tacet consintire videtur, prin liniște cu orice preț, căci cum o porniseră Bălgrădenii, ea rupea vâlul de minciună și însași țesătura de pațanjen a unirii.

Guvernatorul îl scrisese consternat lui Bethlen, că se arestează nobili fără votul întregului guvern, dar îl durea numai lezarea drepturilor nobilitare, de cauza însăși pentru care sufereau cei arestați nu-i păsa, ba tocmai fiindcă era vorba de unire, fătul favorit al curții, nu urmă sfatul lui Bethlen de a convoca guvernul spre a protesta, ci lăsă arestații în voia sorții și a lui Rabutin.

În temnița din Sibiu Nagszegi în 5—9 Nov. scrisese două memorii, pentru a le înainta prin Sachs și Rabutin împăratului, ca să-l convingă să renunțe la unirea Românilor :

Ca unul care a fost 7 ani strângător de dări și comisar al vlădicilor Teofil și Atanasie printre Români, cunoaște și geneza unirii și urmările ei.

Cine a făcut-o, Domnii sau Vlădica și popii, nu-i e chiar clar, dar rolul vlădichii și al popilor e scuzat de împrejurările cunoscute :

Cu privire la vlădica : uzul inexistent înainte, de a ajunge prin bani la vlădicie oameni nevrednici, cari apoi vând protopopiatele pe câte 10-15 galbeni, cai și altele.

Cu privire la preoți : „știu însumi cât se poate de precis, cum își comunicau unul altuia cu lacrimi în soborul din mănăstirea Albei-Iulii plângerile, pe care le conscriseră în cea mai bună ordine și sub sigiliul vechiu al bisericii le-au predat domnilor magnați adunați atunci în dietă¹ cu concursul guvernului, dar până azi n'au primit nicio rezoluție la cele mai multe din ele. De magnați nu vreau să spun mai multe acum. Să examinăm însă ce i-a împins pe popii români la această unire : singurul motiv, că erau împovărați cu îngrozitoare și grele dări peste rânduială și proporție ; cred că și acum încă sunt popi cari nu s'au scăpat de datoriile contractate pentru acele dări grele ; a doua plângere a popilor a fost că unii proprietari nu se mulțumeau a le lua onorariile ordinare obișnuite, ci-i împovărau cu

¹ E vorba de soborul din 24 Oct. 1698, ținut în timpul dietei din 20 Oct.—12 Dec. 1698.

unele peste măsură, de cari și de celelalte multe nu mai vorbesc, știind și alții cum stau aceste lucruri. Dreptce văzându-și aceste apăsări și lipsa ajutorului din orice parte, presați de nevole, nu știau ce să facă; cred că i-au sfătuit unii magnați catolici (nu știu totuși cari), că dacă se vor uni se vor bucura de aceeași libertate, ca preoții catolici, păstrându-și totuși vechea religie; de cele 4 puncte atunci n'a fost nicio pomenire, sau de a fost, a fost altfel și obscur interpretată și ei n'au înțeles, ci numai acum bagă de seamă ce aduc cu sine; astfel s'au adresat iezuiților și cum au informat aceștia curtea și curia nu știu, ajunge că acum vedem toți în ce constă lucrul.

Judece acum oricine, cine sunt cauza acestei afaceri, magnați ardeleni, sau vladica și popl români?"¹

În acest pasaj istoric Nagszegi confirmă cele cunoscute din documente despre unirea protopopilor: Că ei n'au acceptat cele 4 puncte, ci au dat iezuiților manifestul în sensul că se unesc fără a schimba ceva în lege, spre a primi scutirea de dările cu cari îi apăsau magnații, adevărații pricinuitori ai unirii.

În alte pasaje scrie că nici după lunie 1701 nu știu mulți popi de cele 4 puncte, necum să fi știut în vremea instalării și a soborului,² când vor afla însă de ele, vor abate ei înșiși poporul dela unire.³ Știe Atanasie, dar de multeori i-a părut rău că le-a adaus religiei sale și poate că și el se va refugia într-o bună zi la un patron al ortodoxiei, ca Țirca. E mare greșală însă, că i-se dă armată să impună unirea cu forța, cum s'a făcut în anii trecuți la Tokai, pentru că impunerea unirii cu forța militară va naște reacție de 2 feluri:

1. De forță, Românii formând cete de haiduci ca a Sătmăreanului Pintea sau ca a celor ce l-au ucis în 15 Mai 1701 în mănăstirea Bixad⁴ pe vicarul episcopului unit de Muncaci, Camelis, pe atonitul Isaia,⁵ cari l-au spus când îl ucideau: „Tu vrei să ne faci cu sila papiști, noi suntem bandiți, barem pe frații noștri să l scăpăm de tine.”⁶ Sunt Român și umblând 7

¹ De vina Curții nu pomeneste. Explicabil, scriind pentru împărat.

² Memoriul I, punct 7, la Dragomir. I, anexa 2.

³ Mem. I, p. 3.

⁴ Meteș: Mănăstirile, Sibiu, 1936, p. 180.

⁵ Cel ce denunțase propaganda unionistă în Moscova în '13 Sept. 1688, dar la întoarcere îl arestară Austriei și scăpă prin ure.

⁶ Mem. II, p. 2.

ani printre Români ca delegat vlădicesc pentru strângerea dărilor vlădicești și pentru alte trebi vlădicești, de peste 10 ori am străbătut țara dela un capăt la altul; i-am tratat totdeauna cu blândete, totuși am fost de câteva ori în unele locuri în primejdie de a fi ucis de ei. Mă mir, cum umblă așa de siguri de sine printre Români promotorii unirii; aceasta se petrece din cauza că Românii n'au priceput încă afacerea, dar dacă o vor pricepe, îl vor scoate și din case fortificate de piatră pe cei ce le-au turburat religia.¹

2. A doua formă a reacției va fi emigrarea, căci țara nu e îngrădită cu zid și încartiruirea de soldați călări la cei ce nu vreau să primească unirea, cu care amenință episcopul Atanasie, va duce la sărăcirea oamenilor prin întreținerea soldatului și a calului său și pe urmă pribegirea lor pe urma lui Țirca în alte țări, unde vor găsi apărători ai religiei lor, ca Muntenii, Moldovenii, Rușii, Cazacii.² Iar când dușmani ai împăratului, ca Turcii și Francezii, ar ataca împărăția, sau vreo revoluție s'ar isca în Ardeal, toți Românii siluiți în religie ar fi și ei dușmani, haiducindu-se ca Pinte.³

Singura cale admisă pentru propagarea unirii e cea prescrisă de Mântuitorul apostolilor în propagarea creștinismului: propovăduirea prin cuvânt, nu prin forță.⁴

Primind aceste memorii, Rabutin le trimise în 13 Nov. lui Colonicu cu o scrisoare care-i atrăgea atenția asupra amenințărilor cu răscularea Românilor din cauza silei unioniste. Își da părerea că această răscoală trebuie să fie 'n planul magnaților acatolici ai celor trei națiuni privilegiate, care vreau să-i pună 'n linia întâi de pericol pe Români, ca dacă răscoala n'ar reuși, s'o atribue în întregime acestora. Spre a-și verifica părerea, l-a supus de 2 ori la cea mai crâncenă tortură, să mărturisească autorul conspirației aristocrate în slujba căreia s'a pus, dar n'a putut scoate dela el nimic.

Îi combate afirmația că e a doua oară în temniță pentru religia sa ortodoxă: Întâia dată a fost arestat pentru o datorie ce contractase la Contele Apor. (Deci nu pentru furt, cum exagera Atanasie, dar mărturisirea lui Atanasie, că el l-a arestat, arată

¹ I, 4.

² I, 6.

³ I., punct 3.

⁴ II. 6. Dragomir I., anexa 2 și 3.

că datoria la Apor a fost doar pretext căutat.) Al doilea arest i-l motiva Rabutin cu fals în acte, întru cât își făcuse plenipotență în numele Românilor din întreaga țară fără a avea iscălituri de pretutindeni, și cu turburarea liniștii publice.

Cere voie de a-l omori, spre intimidarea aristocraților cari l-au montat, cere dispoziții pentru preîntâmpinarea urmărilor rele ale acțiunii lui și propune să fie continuată politica unionistă.¹

Curtea a lăsat să-l țină în arest și a mai dispus arestarea și a lui Șaroși.

Arestarea lui Nagszegi și soții coincidea cu convocarea de Atanasie a soborului mare pe 8 Nov. 1701, în vederea căruia trebuiseră ei înlăturați, soborul având după iezuși în program luarea de mărturisiri de unire dela protopopi și alte chestiuni restante din Iunie.

Cronica iezuită scrie că sinodul începu prin mărturisirea unirii în modul obișnuit în sinoadele catolice. Apoi se cetiră din nou diploma a II-a leopoldină și scrisoarea cardinalului. cetite și'n Iunie, ca preoții să fie cât mai încredințați de câștigurile ce le pun ele în perspectivă, și se aprobă trei scrisori: către Colonici, împărat și papă.

Cardinalului i-se scriau în numele lui Atanasie și al soborului mulțumiri, cu scuza că din sinodul din Iunie nu i-le-au putut adresa din cauza grămădirii prea multor afaceri atunci, și-l rugau să-i apere de molestările eterodocșilor.

Împăratului îi mulțumeau pentru cele două diplome din 1699 și 1701 și-l rugau să-i ordone lui Rabutin să-i apere de atacurile dese ale dușmanilor.

Papii îi scriau că e al optulea an de când ostenesc iezușii în făurirea unirii (1693—1701, cu modestie, căci încă 'n 13 Septembrie 1688 le denunțase Isaia ostenelele!), că în 1697 s'a ținut sinod unionist care cu vot comun a trimis iezușii la curte să ceară unirea și ei au obținut prin cardinal acordarea privilegiilor clerului român de împărat. În 1701 apoi mergând la curte Atanasie cu un iezuist, recomandă cardinalului toată biserica română din Ardeal, de peste 200.000 de suflete, și-l dobândi din nou privilegiu, cu cari întorcându-se episcopul, aproape 2000 de preoți adunați în prezența sa și a iezușilor depuseră mărturi-

¹ Nilles, I, 337—9, Dragomir, I, p. 56.

sirea de credință. Papa, capul întregii biserici, să-i primească în protecția sa.

Scrisorile au data de 8 Nov. 1701, sigilul mitropoliei și iscălitura: Atanasie, episcop unit, cu soborul și cu tot clerul, le-au fabricat însă iezuiții.

Numărul prea puținilor preoți prezenți în acest sobor de formalitate goală nu-l dau iezuiții, singurii care îl înregistrează.

E semnificativă însă repetarea în epistole a plângerii de atacurile dușmanilor unitrii. Ele în urma proporțiilor luate de mișcarea lui Nagszegi îl puseră pe gânduri pe Atanasie și-i provocară atacuri și din partea propriei sale conștiințe, ca remușcări pentru slăbiciunile sale și pentru lucrul început, cunoscute nu numai din mărturiile contemporanilor Nagszegi, Cserei,¹ și ale cronicii din Schei,² ci și din aforismele pe care le scria el însuși în acest timp în protocolul său de mână:

„Începutul nu se laudă nice odată, ci sfârșitul cel bun.

Nu-i toată vremea după pofta omului.

Și nime nu-i învățat deplin, nu moare învățat.

¹ La Șincai 1701, p. 203: „Și mergând la Viena de cardinalul Colonic cu foarte mare cinste s'au primit și i-au aruncat un lanț de aur în grumaz: aceasta i-au fost toată mergerea înainte, că... după aceea i-au luat toată ocăruierea din mână, și este un iezuit lângă dânsul pururea, fără de a căruia știre și voie nici o carte poate scrie cuiva. Bucuros s'ar lăsa de unire ca aceasta, dar nu-l lasă. De au mâncat sărat, beie, că adevărat i-or împlăa paharul“!

² p. 25 și urm.: „Deacă au venit vlădica Atanasie la scaun în Belgrad, vlădicit-au în pravoslavie vro 3 ani și mai bine, și aceia cam mestecat.

Pe urmă el fiind fost

Neam de jos, om de soiu

[prost,

Popii râmleni l-au găsit

Om prea lesne de amăgit...

Pe-acest vlădică săracul

Ce-l umpluse papa sacul

De titluri înalte

Găunoase și deșarte

Unul om meșic în lume

I-au dat titluș de mărime

Așisderea pre-ai lui popi,

Pre niște ponivoși și orbi

I-au amăgit cu nădejde

Că lobăgia și-or pierde

Și cum feciorii lor și ci.

Vor fi nemiși, amar de ei,

Dar acea cinste le-au făcut

Numai până ce au avut

A se lipsi de răsărit

Cu blestem și cu jurământ,

Că ce vlădică-i îndată

I-au pus un cacoslov vartă

Nimeni cu dânsul să n'aibă

A vorovi de vreo treabă

De nu va fi Freanț să vază

Ce lucru au de așază...

Vlădica asuprăși arcul

Văzând, puneă cugetare

Să-și facă cumva scăpare

La Munteni, să se căiască

De legea papistășască.

ATANASIE

Și nu-i niciun om așa de rău, ca să nu facă cândva și bine.

Și nu-i niciun un om așa de bun, ca să nu facă cândva rău“.

Când totuși aceste consolății filosofice nu-i puteau amuți părerile de rău, căuta scăpare în ameteala vinului. Preferința aceasta, pe care o avea comună cu aristocrații de atunci ai Ardealului,¹ încă și-o notă în aforismul următor: „Cu omul ce nu bea vin, adevă nu-i place, cu acela să nu șezi“.²

Remușcărilor îi vor fi fost mărite la primirea scrisorii de mustrare a patriarhului Ierusalimului Dosofteiu.

Un tânăr venit la București, poate cel ce a provocat mișunerea din Iulie la Brașov a lui Dosoftei, povestită mai sus, îi spuse că l-a văzut în Viena pe Atanasie liturghisind cu cardinalul și de două ori lepădându-se în acea liturghie francească de Biserica Răsăritului și mărturisind pe a Romei.

Dreptaceea Dosoftei îi scrie în Noemvrie 1701 lui Atanasie, „episcop în Vlahia, poate aplecat către latini“: „adu-ți aminte că ai venit în Țara-Românească și ai cerut să te faci Mitropolit în părțile acelea, adu-ți aminte cum te-am înțeles că ești om rău și că inima ta nu era dreaptă cu Dumnezeu și a trecut atâta vreme și încunjurai drumurile și apoi cu promisiunile tale și cu înfricoșatele-ți jurăminte ne-ai mișcat și pe noi și pe cellalți ce te-au ales arhieru și la urma urmelor ai fost hirotonisit cu cinste și ai fost socotit de toți mai presus decât ți-se cădea.... apoi ai scris către P. S. Mitropolit al Ungrovlahiei care era să te sfințească și i-ai cerut voie să mănânci carne, nouă ne-ai scris și ne-ai cerut voie ca la o singură liturghie să hirotonești mai mulți preoți și diaconi. Apoi a venit aici un tânăr și ne-a spus că te-a văzut în Viena liturghisind cu cardinalul și cu alți popi francești și de două ori în acea liturghie francească te-ai lepădat de Biserica Răsăritului.... a lui Hristos și a toată lumea, și ai mărturisit Biserica Romei, adică a o parte din lume și papistășească, ceea ce înseamnă: schismatică și eretică. În sfârșit, am auzit că te-ai întors în Ardeal și erai în cărăță cu șase cai și înaintea ta făclii, că ai strâns preoții și le-ai

¹ Bethlen p. 191: „După masă domn, aristocrat, tribunal. toți sunt beți“. Nagszegi încă scria în memoriul său că cei la cari își înaintau ortodoxii jalbele „dorm, mănâncă și beau după poftă, fără a le da vreo mângâiere“. Dragomir I. anexe, p. 6.

² Cipariu: Acte, Blaj, 1855, p. 267.

promis iertare de dădji și alte lucruri lumești, numai să fie uniți. cu antihristul Papa și astfel te-ai făcut din păstor lup... începător al răutății, călăuz al pieririi... apostat... vină-ți în simțire, nu te teme de jurămintele ce le-ai făcut la Viena, ci teme-te de acelea ce le-ai făcut când te-ai hirotonit arhiereu, ... nu ești copil mic, gândește-te că ale latinilor sunt înoiri.... Cată la scrisoarea de obște ce am scris-o către acele părți.... să nu te temi de necinste, ca să fii cinstit în împărăția lui Hristos... dacă vei întoarce la Biserica ortodoxă pe cei ce au fost înșelați numai din pricina ta, foarte bine, iar de nu, mântue-ți sufletul tău; și de vor voi ei să rămâie la papistași, vor vedea ei; tu sânguește-te să vii la starea-ți cea dintâi, ca să fii episcop ortodox și adevărat episcop și să înveți pe cei ce sunt în ortodoxie a rămânea în ea nestrămutați".

Deodată cu această scrisoare îi scria și lui Ștefan Raț, că monarhia Papei e stăpânirea lui Antihrist care prigonește pe ortodocși. „În Ardeal aceștia au fost încercați și de calvinii, dar fiindcă aceia spuneau că sunt fățiși dușmani, ortodocșii nu se supuneau învățăturii lor, dar popli frânci sunt aceia de care spune Sfânta Scriptură că au piele de oaie... am învățat că și Dumnezeu al ajuns tovarăș cu ei la lucrul înșelării ortodocșilor... să pleci dela papistași... și câte le-ai spus până acum împotriva cucerniceii, să le spui deacum înainte împotriva papistașilor... altfel te afurisim... te declarăm blăstămat și nelertat în veacul de acum și în cel viitor și pe tine și casa ta și averea ta... și la urmă Satana și diavolii lui să fie cu voi, căci cu noi e Domnul”.¹

Scrisoarea de obște sau enciclica lui Dosoftei către creștinii din Ardeal contra unirii, amintită în scrisoarea către Atanasie, va fi fost cea trimisă în urma misiunii sale din Iulie la Brașov, poate scrisoarea comună a patriarhilor răsăriteni, din Constantinopol.²

Plângerile din epistolele iezuite, de atacurile dușmanilor unirii, întâlneau la curte jalbele delegaților ortodocși din Alba-

¹ Hurm. Doc. XIV, Nr. 393, 398 și 397. Blestemul s'a împlinit; în revoluția lui Rákóczy, Raț și-a pierdut averea și casa și a pribegit în Banat V. Lupșa, o. c., p. 75, n. 3.

² D. Stăniloae: Viața patr. Dosofteiu, Cernăuți, 1929 (Extras din Candelă) p. 59; după Hr. Papadopol: Οἱ ὁρθόδοξοι Ἐκκλησiac Σερβiac καὶ Ρουμανiac, p. 104 și F. Vafide: Ἐκκλ. Ἱστ. III, Constantinopol 1912, p. 151

Iulia, Braşov, Făgăraş, Sălişte şi de aiurea, contra impunerii unirii peste voia poporului, şi memoriile lui Nagszegi.

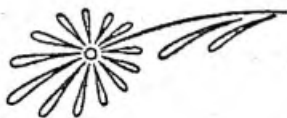
Curtea răspunse publicând din nou decretul de toleranţă din 12 Dec. 1699 şi 12 Dec. 1700, modificându-l numai anul: 12 Dec. 1701, dar de data aceasta îl şi tipări şi latineşte¹ şi româneşte, cu litere latine, în scop de propagandă şi strategie unionistă, ca să tale calea protestelor Românilor până va prinde rădăcini unirea pe ascuns a clerului.²

Că libertatea ortodoxiei, fle şi pedepsită cu iobăgie şi dări, trâmbiţată de decret, era numai vâl pentru camuflarea silei unioniste şi bază pentru pedepsirea mişcărilor contra ei, o dovedeşte ordinul dat în aceeaşi zi de 12 Dec. 1701 de împărat, de a fi arestat protonotarul Ardealului, Şároşi, pentru concursul său la acţiunea lui Nagszegi. O dovedeşte şi menţinerea în arest a lui Nagszegi şi a tovarăşilor săi, fruntaşii bătrâni ai ortodoxiei din capitală, cari muriră în temniţă ca întâii eroi necunoscuţi şi martiri ai ortodoxiei române în lupta ei cu unirea papistă.

Trecând cu tăvălugul forţei militare peste aceste victime, curtea putu apoi continua până'n 1744 politica „pîtlării“ pentru menţinerea şi sporirea unirii pe furis.

Şt. Lupşa

profesor de istoria bisericii române.

¹ Hurm. XV, Nr. 2821.

² Dragomir I, p. 58.

Erată: Pag. 4 nota 1 citeşte Irregistrata.

Patriarhul SERGHIE
(1867-1944)

Un mare teolog al veacului nostru:

PATRIARHUL SERGHIE

(1867-1944)

de Prof. T. BODOGAE

La 15 Mai anul acesta¹ s'au împlinit 5 ani dela moartea patriarhului Serghie al Moscovei și al întregii Rusii, unul din marii teologi pe care i-a dat în decursul veacurilor venerabila biserică a vecinilor noștri dela răsărit. Pentru a cinsti și noi printr'un act de prietenie între cele două biserici memoria acestui mare ierarh și cugetător original, se cade să-i facem cunoscută viața și activitatea lui, întâi administrativ-bisericească și apoi strict teologică.

Serghie Starogorodski s'a născut dintr'o veche familie de preoți și de sihaștri nevoitori în aspră schimnicie din părțile Nijni-Novgorodului (azi Gorki) în orașelul Arzamas la 11 Ianuarie 1867. Școala și-a făcut-o întâi în localitatea natală, apoi la seminarul din Nijegorodsk. În 1886 se înscrie la Academia duhovnicească din Petersburg (azi Leningrad), care atingea pe atunci nivelul cel mai înalt al studiilor teologice din vechea Rusie. Om evlavios încă din copilărie, Serghie a iubit în decursul studiilor teologice mai ales trăirea învățăturilor creștine, lăsând pe planul al doilea învățătura datelor și a numelor. Cunoștințe și cultură multilaterală teologică și profană, și-a câștigat cu toată seriozitatea în tot timpul cursurilor și după aceea. În deosebi îl atrăgeau dogmatica, morala și patristica. Dar pe el îl interesa în primul rând experimentarea prin viață proprie a legăturii strânse dintre suflet și Dumnezeu. De aceea, urmând unui îndemn lăuntric de a se dedica cu toată ființa slujirii acestui ideal, a plecat imediat după

¹ Subiectul acesta a fost tratat la Cursul de îndrumare al preoțimii din Arhidieceza Sibiului.

terminarea anului al treilea al cursurilor teologice, în vacanța de vară a anului 1889, la vechea mănăstire de pe insula Valaamo, unde s'a și tuns în monahism la începutul anului 1890 în ziua Sf. Trei Ierarhi. În anul IV și-a dezvoltat teza de candidat (sau licență) la profesorul de dogmatică A. Katanski: „Invățătura ortodoxă despre credință și fapte bune“, teză care a produs destulă vâlvă între colegi și profesori, fiindcă tânărul ieromonah Serghie, care fusese monah încă din lume, nu se mulțumea a trata problema în mod rigid, formalist, cu raționamente întrebuițate de așa numita teologie istorico-tradiționalistă, care, cum vom vedea mai jos, era tributară romano-catolicilor și protestanților. Deaceia tânărul candidat a atăcat teologia de școală de până atunci, fapt care l-a cam supărat pe profesorul Katanski, deși a trebuit să recunoască temeinicia și sinceritatea adâncă a convingerilor reale ale candidatului.

După terminarea cursurilor, tânărul ieromonah s'a cerut voluntar să plece misionar împreună cu episcopul Nicolae în Japonia, 1890-1893, unde a petrecut deocamdată 3 ani, mai târziu încă 2, învățând limba japoneză pe care a folosit-o în predică și catehizare. Activitatea desfășurată acolo și-a descris-o în revista misionară „Scrisorile misionarului japonez“. Imbolnăvinduse în decursul drumurilor grele, Sf. Sinod rus l-a numit, după un an de suplinire a catedrei de Vechiul Testament la Academia Duhovnicească din Petersburg, preot la Biserica consulară rusă din Atena, unde și-a mai refăcut sănătatea. La întoarcerea din sud și-a dat examenul de magistru în teologie în 1895 cu teza rămasă celebră: „Invățătura ortodoxă despre mântuire“, asupra căreia vom reveni.

Între anii 1899 și 1905 a fost rector al Academiei duhovnicești din Petersburg, fiind numit și episcop titular de Iamburg, ca vicar al mitropoliei de Petersburg. În calitate de rector, s'a distins nu numai prin predarea cursurilor de simbolică și istoria dogmelor, dar a rămas neuitat pentru felul cum a știut conduce viața duhovnicească și științifică a studenților în teologie și a publicului din vechea capitală a Rusiei. Prin tact și discreție deosebită s'a știut face iubit de toți studenții care vedeau în tonul fierbinte și în convingerea adâncă a tânărului episcop, un chip de adevărat părinte. Sâmbăta seara el invita pe studenții mai răsarțiți în locuința lui, obișnuindu-i să susțină referate și discuții asupra problemelor de ordin teologic și filosofic, discuții la care, prin amabilitatea și tactul lui deosebit, a știut câștiga sufletele tuturor.

Chiar și la „Cercurile religioase și filosofice”, pe care le-a condus vreme de 5 ani și care cuprindeau personalități mari ale vremii, cu preocupări diferite din lumea literelor, -artelor, științelor și teologiei, nume ca Merejkovski cu multele lui scrieri, filosofii Rozanov și Maier, teologii Ianișev și Antonie, mitropolitu de mai târziu, — meritul episcopului Serghie a fost din cele mai mari. „Ne-am adunat aici cu înțelepți, va spune după un an unul din participanți. Nu ne-am așteptat decât la încurcături, certuri, și neînțelegeri. Dar duhul cel bun al păstorului a făcut de toate. Ne-a învățat cum să ne menajăm unii pe alții. Când ne repeta P. S. Sa: „fiți numai creștini și veți vedea că vom reuși, vom face mari progrese”, n’am înțeles la început. Dar apoi am văzut cum încetul cu încetul vanitatea și egoismul au murit și în locul lor s’a născut interesul duhovnicesc, încât toți doreau mai bine să asculte, decât să vorbească”. Problemele discutate erau problemele timpului: misiunea bisericii ruse, libertatea conștiinței, problema căsătoriei, Biserica și condamnarea lui Tolstoi, tragedia suflătească a lui Gogol, etc.

E interesant de subliniat că ep. Serghie a avut intuiția clară a vremii și a criticat excesele politicii țariste și naționalismul sovietic al timpului, fiind între pușinii ierarhi, cari, pentru atitudinea lui nereacționară, va fi mai târziu găsit nevinovat de regimul sovietic și ridicat după Revoluția Roșie la scaunul de îndrumător suprem al Bisericii ruse. Iată, de pildă, ce spunea despre faptele guvernului țarist din 9 Ianuarie 1905 (Dumineca sângeroasă), când cele 14.000 de muncitori greviști din Petersburg s’au îndreptat cu prapori și cântări religioase spre palatul de iarnă al țarului cerând remedierea exploatărilor, cu care ocazie garda palatului a împușcat 96 de oameni și rănit 333 persoane (între ele și femei și copii): „O de n’ar fi fost această zi în istoria noastră!... E vinovat poporul încrezător, care a venit să ceară milă, ori soldații cărora li-s’a poruncit? Desigur că nu. Dar iată că sângele a curs ca o pedeapsă a lui Dumnezeu asupra noastră și ca o a doua pată după pierderea războiului din răsărit (cu Japonezii)”.

Iar mai târziu, discutându-se problema toleranței religioase, condamnând credința de fațadă a contemporanilor în numele căreia mulți exploatau mii și zeci de mii de frați de ai lor, episcopul Serghie spune studenților teologi și publicului cu ocazia noul Tedeum: „Vremile ce trăim și cele ce vor veni nu cer dela

noi fraze frumoase și silogisme învățate pe de rost, ci o credință vie aplicată la iubirea aproapelui și să nu scriem cu cerneală — și aceea poate împrumutată din călimări streine — ci cu sânge din propriul nostru piept.”

Din Oct. 1905, episcopul Serghie e făcut rând pe rând arhiepiscop de Finlanda, unde a desfășurat o bogată activitate duhovnicească și catihetică, apoi arhiepiscop de Vladimir, în preajma Revoluției din Octombrie 1917 arhiepiscop de Nijni-Novgorod, iar din 1925 în urma morții patriarhului Tihon e numit locțiitor de patriarh, din 1934 — formal din 1943 — fiind ales „patriarh al Moscovei și al întregii Rusii”, slujbă pe care a dus-o până în dimineața zilei de 15 Mai 1944, când moare în vârstă de 77 ani.

În timpul dintre 1905-1944, deci 40 de ani, el a fost unul din însuflătorii și conducătorii lucrărilor Sf. Sinod rus, fiind ales președinte la aproape toate secțiunile științifice și administrative ale Bisericii, iar în 1917 având partea cea mai importantă în reactivarea patriarhatului desființat în 1721 de Petru cel mare. Epocală va rămânea îndrăzneala îmbinată cu păstrarea tradițiilor dogmatice și canonice, prin care căută a restabili în 1927 raporturile dintre Biserică și regimul sovietic, raporturi bazate pe loialitatea Bisericii și a slujitorilor ei față de autoritatea de stat. În pastorală din 16/29 Iulie 1927 pe care a trimis-o clerului rus el cheamă pe toți la fidelitate necondiționată față de puterea sovietică. „Toți cărora sunt scumpe interesele Bisericii Ruse, spunea mitropolitul Serghie în circulară, sunt obligați a arăta că noi conducătorii bisericești nu suntem cu dușmanii statului nostru sovietic și nu ne facem arme inconștiente ale intrigilor lor, ci suntem cu poporul nostru și cu guvernul lui... Rămânând ortodocși, noi ținem minte datoria noastră de a fi cetățeni loiali ai Uniunii Sovietice..., care ne asigură libertatea de conștiință. Numai visătorii de cabinet pot să creadă că o astfel de societate uriașă, cum e Biserica noastră ortodoxă cu toată organizația ei, poate exista în stat liniștit, ascunzându-se de autoritate.”

În conducerea treburilor bisericești, două greutăți mari a confruntat păstoria mitropolitului și mai târziu patriarhului Serghie: desbinările bisericești din interior (biserica vie, înnoitorii, gregoriști, iosefiști, etc.), iar peste graniță, clerul emigrat în Serbia, la Carlovitz. Față de cei dintâi a trebuit dusă o acțiune continuă de lămurire și unificare și se poate spune că ea a fost, cu greu,

dar a fost încununată de succes. Cât despre atitudinea anti-sovietică a celor din diaspora, ea s'a lămurit oarecum prin anatemizarea, în 1922, a sinodului din străinătate, iar mai târziu prin decizii dogmatice de mare importanță, cum a fost condamnarea în 1935 a doctrinei sofianice a protopop. S. Bulgakov, ceea ce dovedește încăodată că, în ciuda tuturor celor ce nu mai credeau în vitalitatea bisericii ortodoxe ruse, patriarhul Serghie ducea mai departe cu destoinicie cârma bisericii ruse, chiar și printre cele mai grele împrejurări din întreaga istorie a ei.

Dar să revenim acum la partea propriu zisă a conferinței, la *teologia patriarhului Serghie*. Ea e împrăștiată în mulțimea de referate și scrisori până acum nestudiate, în predicile și conferințele pe care nu s'a gândit să și le tipărească. Singurele lucrări tipărite pân'acum sunt teza de magistr, de care am pomenit: „Învățătura ortodoxă despre mântuire” (tipărită în 1895, iar după aceea în încă 4 ediții), apoi două studii privitoare la deosebiriile dintre noi și Vechii-Catolici, 1902 și 1903, (tipărită în revistele teologice ale vremii), un mic eseu intitulat: „Are Hristos locuitor în biserică?” tradus în limba română de pâr. Circov (Sibiu, 1945), iar acum mai nou un întreg volum de fragmente proprii și studii asupra lui, editat în l. rusă la Moscova în cinstea lui și intitulat: „Moștenirea spirituală a patriarhului Serghie”, din care ne-am extras și noi informațiile.

Pentru a putea înțelege mai bine teologia lui, e bine să subliniem dela început că până târziu, pe la 1850, cugetarea teologică rusă a fost tributară influențelor apusene, fie romano-catolice, fie protestante, abia la acea dată reușind să se emancipeze într'o oarecare măsură de modul de a vedea apusean. Am zis într'o oarecare măsură, pentru că nici după această dată Dogmaticile lui Macarie Bulgakov (cea mai cunoscută) sau a lui Silvestru de Canev ori N. Malinovski, nu s'au desbărat de maniera de școală luată din apus, după care dogmele se „argumentează”, prin dovezi pur externe, prin formulări de catehism întărite de mulțime de citate din Sf. Scriptură și sfinții Părinți. Avem în aceste cărți, după judecata cam aspră a teologului rus contemporan G. Florovski, nu atât o adâncire, cât o inventariere uscată, seacă, a unor date teoretice luate din Sf. Scriptură și Sf. Tradiție.

Ori, tocmai de această teologie seacă, teoretică, exterioară, s'a debarasat Serghie în cugetarea sa teologică. Trei influențe a

suferit el în formația sa. Una se datorește marelui ascet Teofan Затворник (†1894), editorul Filocaliei în 5 vol. în l. rusă, care spunea că esențialul în viața creștinului este coborârea lui Hristos în sufletele noastre și dela care a împrumutat felul viu, convingător, practic-experimental de a pune problemele dogmatice. Dogmele creștine sunt adevăruri care trebuie trăite, de aceea și expunerea lor trebuie făcută viu, psihologic, personal, iar nu cu clișee împrumutate și fără participare personală.

Al doilea teolog, din care a împrumutat patriarhul Serghie îndeosebi combaterea concepției juridice apusene despre îndreptarea sau justificarea obiectivă, așa numita teorie a satisfacției, este mitropolitul Moscovei Filaret Drosdov (†1867), care, prin lucrarea sa „Expunerea diferențelor dintre Biserica ortodoxă și cea romano-catolică”, a fost primul teolog rus care a îndrăsnit să formuleze o cugetare originală în problema mântuirii, bazată pe predania Sf. Părinți, iar nu pe scolastica apuseană. Căderea și mântuirea omului, zice Filaret, nu se săvârșesc atât în exterior prin stricarea, respectiv restabilirea unui raport juridic între om și Dumnezeu, căruia Domnul Hristos îi aduce satisfacția pentru onoarea jignită de om, ci ele au un aspect pur interior. Căderea e o slăbire ontologică a firii omenești, iar îndreptarea e restaurarea ei prin sălășluirea lui Dumnezeu în om.

Cel mai original teolog al Bisericii ruse din sec. XIX, este fără îndoială, mireanul Alexei Homeacov (†1860), care prin lucrarea sa în formă de epistole „Biserica latină și protestantismul din punctul de vedere al Bisericii ortodoxe” tipărită de 4 ori în limbile franceză și germană în Apus — unde și autorul trăia emigrat din pricina ideilor sale liberale — a făcut cea mai temeinică critică concepției teologice juridice a Apusului și anume în aspectul ei subiectiv, în așa numita teorie a meritului. Păcatul, zice Homeacov, nu este o jignire a majestății divine, ci este depărtare și înstreinare de Dumnezeu. Prin ideea de merit s'a introdus în biserica Apusului parcă o adevărată operație de cassă de bani. Hristos și sfinții au satisfăcut mai mult decât le era necesar, plusul se poate atribui altora.

Aici intervine cugetarea originală a patriarhului Serghie. Fiul roșu al teologiei sale este legătura sau contactul duhovnicesc al omului cu Dumnezeu. El nu s'a mulțumit în teza sa să dea o motivare teoretică a erorilor apusene, ci a dat un răspuns viu

pentru orice credincios, arătând pe cale „moral-subiectivă” căi de apropiat este de orice suflet adevăratul drum spre mântuire. Problema mântuirii personale, zice patriarhul Serghie, este cea mai importantă și mai adevărată învățătură a creștinului, a învățatului ori a celui simplu. „Ca punct vital pentru conștiința fiecărui creștin, spune autorul în cuvântul de susținere a tezei, mântuirea m'a preocupat și pe mine tot timpul și am vrut să-i aflu deslegarea. M'am îndreptat spre studiul Sf. Părinți și la ei am aflat lămuriri că procesul mântuirii se săvârșește lăuntric, prin iubirea ce-o trezește Dumnezeu în noi și prin răspunsul nevoinelor noastre de a lupta continuu contra păcatului spre a păstra cât mai strânsă legătura dintre noi și Dumnezeu. Deosebirea dintre concepțiile apusene și cea ortodoxă despre mântuire sunt atât de opuse, pe cât de opuse sunt ideea egoismului jignit de a iubirii care se jertfește. Ființa mântuirii constă în eliberarea omului de păcat prin descoperirea de către Fiul a iubirii Tatălui pentru noi și în mod subiectiv prin gustarea vieții de veci în contactul strâns cu Dumnezeu încă de aici de pe pământ”.

Să analizăm lucrurile mai de aproape. Scrisul răp. Serghie, nu numai în aceste studii, ci în tot ce a vorbit și scris, este ușor, simplu, în fraze scurte, cu exemple convingătoare și gândire clară, încât oricine îl poate pricepe. Cu prospețime și sinceritate, cu modestie rară — care face ca părerea persoanei lui să nu se vadă aproape nicăieri — tot ce a scris, ce a spus, a fost parcă mai mult trăit decât spus și a vrut să fie tot așa și pentru alții.

Teza de magistrat are 5 părți. În I-a se vorbește de „concepția juridică despre lume și viață; în a II-a despre ființa vieții de veci, în a III-a despre răsplătă, în a IV-a despre mântuire, iar în a V-a despre credință și fapte bune.” Să le luăm pe rând.

I. Dreptul a fost temelia vieții personale, familiare, sociale și de stat a Romanilor. Uniunea de drept se naște atunci când omul simte lipsa ajutorului strein și când el se înțelege cu semenul său să se ajutoreze reciproc. Dacă-i dă cineva din al său ori săvârșește pentru el o muncă, omul e în drept să pretindă compensație, răsplătă corespunzătoare.

Această temelie juridică a fost transpusă și în concepția religioasă a creștinilor apuseni, în sensul că în măsura în care omul a prestat și suportat munci ori altceva pentru Dumnezeu, în aceeași măsură el poate conta pe rebonificarea atotputerniciei

divine. Aici își are izvorul ideea faptelor supramerituoase, din care au derivat indulgențele, adică iertarea păcatelor fără schimbare morală prin pocăință și fapte bune și tot de aici s'a dezvoltat și credința despre purgator, prin care omul plătește lui Dumnezeu, prin suferințele sale, păcatele încă neispășite. Cât despre canon sau epitiimiile dela mărturisire, ele și-au pierdut sensul moral, câștigându-și importanță nenaturală și absurdă, de recompensă pentru păcate.

Pericolul principal al acestui juridicism pentru viața spirituală a omului constă în faptul că, la dorință, omul ar fi putut să se mărginească numai la acțiune externă. Adeseori omul era în interior foarte rău creștin, dar gândindu-se că se mântuiește, pierea în auto-înșelăciunea sa. Ori, sufletul omenesc simte minciuna acestei prea ieftine mântuiri. Protestantismul a fost tocmai reacțiunea contra acestor fapte exterioare. Deaceea el a și negat purgatorul, indulgențele, celibatul, etc. Dar și protestantismul a greșit, punând vina acestor rătăcirii doar pe ierarhia catolică, neștiind că aceste greșeli s'ascund în însuși punctul de vedere juridic.

Protestantismul voi s'aducă pace conștiințelor chinuite, dar și el a înțeles această pace tot juridic, ca o nepedepsire pentru păcatele săvârșite, iar nu ca o curățire morală. Omul n'are de ce se mai teme de pedeapsă, spunea Luther. Iisus Hristos a adus peste măsură satisfacție dreptății lui Dumnezeu și de aceea omul care crede în Evanghelie, poate fi liniștit. De fapt, în protestantism omul rămâne tot așa de păcătos, dar Dumnezeu în puterea meritelor lui Hristos, nu ne impută nouă păcatele, ne declară ca la judecătorie absolvați. Iată, deci, un dublu triumf al ideii juridice: la romano-catolici birue meritele omului, faptele bune, iar a protestanți meritele lui Hristos, crucea Lui. E adevărat că după lovitura dată de criza protestantismului, teologia romano-catolică a căutat să scape de învinuirea că prin exaltarea faptelor bune ea ar nimici meritele lui Hristos și de aceea a propus învățătura deosebită despre revărsarea harului, despre așa numitele „virtuți infuse“, care în fond nu-i decât o greșală și mai mare, căci îndreptarea involuntară, deci fără participarea morală a omului, contrazice cu totul Sf. Scriptură și pe Sf. Părinți. De ce, în definitiv, reînoește și alege Dumnezeu pe unii, iar pe alții nu-i face părtași la această milă?

Iată, deci, că oricum am lua lucrurile, greșala și marea ispită a Apusenilor constă în faptul că se apropie în mod prea

exterior de o problemă ca cea a mântuirii, care e o acțiune pur lăuntrică, duhovnicească.

II. Ori, după învățătura ortodoxă, la baza raportului dintre Dumnezeu și om nu stă un principiu juridic, ci unul moral. Omul nu caută fericire personală, ci adevărul moral întrupat în Hristos, care să dea liniște sufletului său chinuit. În ortodoxie nu se caută dreptatea unei răsplătiri ci, după cuvântul Evanghelistului: „Viața veșnică aceasta este, să ca te cunoască pe Tine singur adevăratul Dumnezeu și pe Iisus Hristos pe care Tu l-ai trimis în lume” (Ioan 18, 3). Ori „cunoașterea lui Dumnezeu nu se înfăptuește prin judecată, ci prin trăirea și experimentarea în sine a prezenței lui Dumnezeu”. În cunoașterea lui Dumnezeu constă ființa vieții veșnice. „Prin cunoașterea trăită a lui Dumnezeu, creștinătatea devine asemenea Lui, poate dobândi sfințenia, dreptatea.

„Ce îndeamnă pe om să tindă spre cunoașterea lui Dumnezeu și spre asemănarea cu El? Iubirea dumnezeiască. Prin iubire cunoaștem pe Dumnezeu, cum zice același evanghelist Ioan (I Ioan 4, 16—17): „Dumnezeu e iubire și cel ce petrece în iubire, petrece în Dumnezeu și Dumnezeu întru el” și „oricine iubește pe Dumnezeu, e născut din Dumnezeu și cunoaște pe Dumnezeu”. Căci, la urma urmelor, numai atunci va cunoaște omul în chip real, iar nu închipuit, pe Dumnezeu, când îl va simți în mod nemijlocit, când Dumnezeu devine începutul care însuflește și înnoiește continuu pe om. O astfel de cunoaștere poate fi într-adevăr viață veșnică”.

Dar adevărata cunoaștere se dă numai celui ce tinde să fie asemenea cu Dumnezeu, care se luptă cu păcatul, care-și curăță inima, căci numai „cei curați cu inima vor vedea pe Dumnezeu”. „Numai din dispoziția către Dumnezeu a sufletului propriu va cunoaște dreptul în ce constă și cum este în ființa sa viața veșnică, dumnezeiască”. „Uniunea cu Dumnezeu este strâns legată, deci, de creșterea morală a omului. Cu alte cuvinte, credința naște faptele, iar faptele bune întăresc credința”.

Pentru ortodox nu se pune întâi ideea răsplătii, a fericirii, căci, înainte de a avea acest gând, el a iubit deja binele și s'a închinat înaintea lui Dumnezeu, recunoscând în facerea de bine însuși binele suprem. Foarte frumos procedează Patriarhul Serghie la o fundamentare psihologică, firească a vieții morale, atunci când zice: „Viața după voia lui Dumnezeu nu se prezintă

ca o datorie ori ca necesitate, ci ea este o foame a sufletului și ea constă în facerea de bine. De aceea, pentru a înțelege fericirea unirii cu Dumnezeu, e necesară jertfa dorințelor egoiste în folosul binelui. Pentru egoist, voia lui Dumnezeu ca orice mângâiere a poftelor lui, se prezintă ca dușman și însuși Domnul ca un stăpân nedorit și nemilostiv care „seceră unde n'a semănat”. Pentru egoist sfințenia nu poate fi binele suprem și el nu poate înțelege cum ar ajunge la fericirea lui prin unire cu Dumnezeu. Pentru omul care renunță, însă, la sine și iubește sfințenia, pentru el Domnul sfânt se prezintă ca un reazim, ca o proptea în facerea de bine, scopul tuturor tendințelor lui. E drept că la primii pași ni s'ar părea că e convenabilă și profitabilă pentru om renunțarea la lume de dragul facerii de bine, dar cu cât înaintează în cunoașterea divină, cu atât e mai departe de ideea răsplății.

Omul nu vede înaintea ochilor decât iubirea dumnezească, pe care cu nimic n'a meritat-o, dar îi iese întru întâmpinare totdeauna dacă o caută. Se poate oare ca omul să nu răspundă cu iubire și să jertfească de dragul ei totul? Iubirea aceasta, care-i viața veșnică, să înceapă numai după moarte? Nu, căci a primi viața veșnică înseamnă a câștiga o anumită dispoziție sufletească încă de aici de pe pământ în stare să contempleze în liniște împărăția lui Dumnezeu după cum spune Cuviosul Macarie Egipteanul și toți sfinții Părinți. Cealaltă latură a vieții de veci, cea de dincolo de mormânt, numai ni se pare că ar fi a doua; ea e de fapt numai descoperirea deplină și desăvârșirea ei. Desigur, însă, că aici pe pământ, unde domnesc răutatea trupului, păcatul și egoismul împiedecă adevărata cunoaștere a vieții veșnice, de aceea trebuie să ne eliberăm succesiv de tot ce-i păcătos, prin oțelirea în bine pentru ne dobândi mădulări destoinice, cu care să putem vedea și să nu orbim în fața desăvârșirii strălucite dela sfârșitul lumii.

III. Vorbind în partea a III-a a lucrării despre ideea de răsplată, răposatul Serghie spune că ea este cel mult legată de conștiința omului neputincios, pe care-l amenință chinurile și muncile și căruia ideea unei răsplăți îi aduce o măgulire ca orice minciună interesată, care pentru moment ni se pare că ne mângâie. Sfinții Părinți vorbesc de răsplată numai în sens relativ. De fapt, nu chinurile și nici dreptatea judecătorului aspru îndepărtează pe om dela Dumnezeu, ci tembelismul, comoditatea și egoismul lui.

„Tot cel ce face rău, urăște lumina și nu merge către lumină, ca să nu se descopere faptele lui că sunt rele“ zice Sf. Ioan (3, 20). Păcătoșii fug de Dumnezeu pentru că scopul vieții lor fiind desfătarea, le este insuportabil a vedea lumina dumnezească, în fața căreia ei ar trebui să fie demascați. Fiecare primește aceea pentru care e pregătit sufletul lui, spune răposatul Serghie sau, citând pe Cuviosul Teofan: „Fericirea veșnică o vom dobândi după măsura capacității noastre de a ne fi deschis ființa spre primirea bunătăților cerești, iar deschiderea aceasta depinde de strunirea spre bine a eului nostru“. „Judecata în aceea constă zice Evanghelistul Ioan, că lumina a venit în lume, dar oamenii au iubit mai mult întunerecul, decât lumina (3, 19).

Concluzia în problema răsplătirii o scoate răposatul Serghie spunând că fericirea în bine ori muncirea în iad nu se dăruiesc fără de știrea lui Dumnezeu cel atotdrept, dar că nici într'un caz Dumnezeu nu se conduce de sentimentul ofensării ori al satisfacției, ci după starea morală a omului, căci altfel s'ar nega El însuși pe sine.

IV. Adâncind cu fină observație psihologică mai departe ființa mântuirii în aspectul ei „moral-subiectiv“ (aici e accentul tezei), răposatul Serghie spune că „mântuirea e scăparea omului de păcat, de blestem, de moarte“. Definiția, însă, e înțeleasă de mulți diferit, după ceea ce de fapt se crede a fi esențial sau ființial în mântuire. Egoistul pune pe primul plan urmările păcatului, adică suferințele, slăbiciunea, boala, moartea. El crede că păcatul duce spre moarte fiindcă Dumnezeu e ofensat și de aceea pedepsește pe om. „De aceea și mântuirea o înțelege ca pe o schimbare a mâniei lui Dumnezeu în milă, schimbare care se săvârșește în conștiința dumnezească, dar care nu se atinge de sufletul omului“. Ori, creștinul simte că așa ceva e greșit. „Însă, vai! toată atenția omului păcătos e îndreptată înspre aceea ca să nu sufere, ca să primească viața fără prea multe griji și și nenorociri. Înfrânarea n'o înțelege, i-e teamă de ea; binele nu-l iubește; a jefii păcatul plăcut lui îi vine greu și neplăcut. E în deplinul interes al lui dacă, fără nici o sforțare din partea lui, fără încordare neplăcută și fără luptă cu sine, dintr'odată devine iubitor de bine și primește fericirea“.

„Pentru conștiința ortodoxă păcatul în sine constituie răul cel mai mare“. „Suferințele și chiar moartea trupească sunt un

rău imaginar, care au adesea putere de bine“, zicea Sf. Vasile cel Mare, gândindu-se de sigur la boldul satanei de care ne vorbește Sf. Pavel. Creștinul ortodox pune pe primul plan eliberarea de păcatul în sine, iar scăparea de suferință e doar o consecință secundară. Adevăratul creștin preferă să sufere, dar să fie sfânt și drept, decât să aibă o fericire veșnică, o autoîndulcire, rămânând în păcat. *Scopul vieții nu-i fericirea personală, ci sfințenia de dragul Domnului celui Sfânt*, iar răul nu-i lipsa fericirii veșnice ori suferința în sine, ci lipsa sfințeniei, iar iadul e vrășmășia păcătoasă față de Dumnezeu și de împărăția Lui, de care vorbește Sf. Pavel Romanilor (8, 7). *Ființa mântuirii constă după învățătura ortodoxă în aceea că Hristos ne-a dăruit putere cu care să învingem atacurile diavolului și să ne liberăm de patimi*. Modul mântuirii nu-i exterior, juridic ori magic, ci e o creștere lăuntrică a omului prin acțiunea continuă a harului lui Dumnezeu în el. Fără eforturi proprii nu ne putem mântui, căci după cum spune Sf. Ioan Hrisostom, „nu poți fi bun din necesitate“.

Conștiința ne repugnă ideea egoistă a ofensei divine. Se poate, oare, admite să fi dușmăni Dumnezeu pe om și să nu se fi putut împăca cu el, chiar dacă omul din tot sufletul său era însetat și se ruga pentru unirea cu el? Domnul tinde continuu spre noi împărtășindu-ne dragostea Lui, dar omul nu se supune și în învârșoarea inimii lui piere, dar numai el e de vină, nu Dumnezeu. Dacă omul își pune un zid de nepătruns între el și Dumnezeu prin păcătoșenia lui, atunci acesta e păcatul de moarte, disperarea, iar petrecerea în egoismul lui încăpăținat este iadul.

„Orice cădere în păcat imprimă o pecete cunoscută pe suflet. Totalul acțiunilor păcătoase formează un trecut oarecare al omului, care influențează asupra omului în prezent. Schimbarea liberă și lăuntrică va consta în aceea că firul vieții omului parcă se rupe și trecutul păcătos (păcatul original și cele personale) pierd asupra lui puterea silnică, devin streine de om, se șterg în viața omului, se îndepărtează de om realmente prin Botez“. Dumnezeu nu se mânie pentru trecut, nu i-l impută omului. Dar, desigur, iertarea se dă numai prin mahnire și căință deplină față de trecut. Deci, nu se mântue omul prin dorința de a-și atribui meritele lui Hristos, ci prin comunicarea lăuntrică cu Domnul, cum e legată viața de buciim. Va râvni după asemănarea cu Dumnezeu? Cerescul stăpân al viei nu-l va tăia din viața veșnică.

Pierzând râvna, va pierde și ajutorul harului, apoi și asemănarea cu Dumnezeu, se usucă, iar sfârșitul acestei goliri e pieirea veșnică. „Nu vă spun că rog pe Tatăl pentru voi (zice Mântuitorul la Ioan 16, 7), pentru că însuși Tatăl vă iubește pe voi“ (dece oare? pentru meritele mele ca atari? Nu!) ci pentru că voi m'ați iubit pe mine și ați crezut că eu dela Dumnezeu am ieșit“. Ce însemnează a iubi pe Hristos? A te lepăda de tine. Iată de ce nu-i așa de ușor a fi creștin, căci, chiar dacă la Botez nou-născutul e curat, stihia păcatului a rămas ascunsă în om și poate renaște gășind în om o oarecare simpatie în firea slăbănogită. De aceea trebuie nevoie de continui și întărire progresivă în deosebi prin taine a unirii tot mai depline cu Dumnezeu.

V. În ultima parte, vorbind depre credință și fapte, răposatul Serghie spune că ambele aceste elemente sunt deopotrivă de necesare pentru viața creștinului. Mântuirea fiind trecerea liberă și harică dela stihiiile lumii la viața de renunțare și de unire cu Hristos, desigur că atât credința care ne descoperă iubirea nemărginită a lui Dumnezeu pentru noi, cât și strădania noastră de a scăpa de pieire și de a ne regăsi în iubirea lui Dumnezeu, sunt deopotrivă necesare și se împletesc una pe alta în opera de mântuire. De aceea, credinciosul adevărat nu se va referi niciodată la faptele lui și nu va pretinde pentru ele răsplată, ci întreg sufletul lui e plin de contemplarea iubirii lui Dumnezeu, iubire care înrudește pe om cu Dumnezeu și-l apropie continuu să trăiască tot mai intens, să trăiască această iubire care se dăruiește din partea lui Dumnezeu nouă, iar din partea noastră lui Dumnezeu și semenilor. Faptele în sine n'au valoare în creștinism, spune răposatul Serghie. Se mântuește nu cel ce face atâtea și atâtea, ci cel ce duhovnicește se află și trăiește cu Domnul, căci pe măsura credinței crește iubirea și pe măsura iubirii credința.

Acesta e sistemul teologic atât de autentic ortodox și de convingător, pe care l-a dezvoltat în tot ce a scris și lucrat marele teolog al veacului nostru Serghie al Moscovei. Ideea comuniunii dintre Hristos și Biserică a utilizat-o Serghie magistral în articolul pomenit: „Are Hristos locuitor în Biserică?“, combătând simplu și adânc ideea unui vicariat pământesc al lui Hristos. Zice Patriarhul Serghie: „In lumina învățăturii apostolice despre unirea reală a lui Hristos, capul, cu Biserica trupul său, orice fel

de discuții despre vreo înlocuire a lui în Biserică, devin în realitate imposibile. Se poate vorbi despre aceasta numai întrucât Biserica e privită ca o organizație pământească, omenească, deși cu probleme cerești. Aici, pe primul plan, e administrația, iar pentru administrație nu-i important de unde vin dispozițiile, numai ca această persoană să aibă împuternicire cuvenită. Dar, dincolo de învățătura apostolică, discuția despre înlocuirea lui Hristos cu oricine altul nu numai că nu poate fi primită, dar nu-i lipsită chiar de o bună parte de sacrilegiu pentru conștiința creștină simțită. Imi vine în minte prin analogie faptul că unii învățați sunt gata a recunoaște neobligatorie învățătura despre pururea fecioria Maicii Domnului, Ea putând după nașterea Fiului să aibă și alți copii, uitând să cugete acești domni dacă Prea Sfânta Fecioară ar mai fi fost vrednică să fie Maica Domnului în cazul când pentru ea ar fi fost indiferentă rămânerea în întregime și pentru totdeauna cu Domnul ori dacă își dădea iubirea oricui altuia! Neconformitatea morală vorbește dela sine și aici și în înlocuirea lui Hristos în Biserică“.

„Fie și numai teoretic, nici prin minte nu ne poate trece a închipui pentru Biserică pe altcineva în locul iubitului: aceasta ar însemna lepădarea, trădarea unicului ei Mire și Mântuitor. E cunoscută apoi venerarea unor nevoitori catolici, trăind, până la simțirea stigmatelor, patimile și inima lui Iisus. Oare ar fi putut atinge ei toate acestea împărtășindu-și inima și atenția între Iisus Hristos și locuitorul său pământesc? Aceasta e o imposibilitate din punct de vedere psihologic“.

E drept că atât în raportul ținut cu ocazia susținerii tezei de magistru, acelaș dogmatist Katanski, cât și teologii mai noi: Florovski, catolicii Jugie, Palmieri, Bukovski și alții găsesc ca defect principal al fundamentării moral-subiective a doctrinei despre mântuire a lui Serghie faptul că nu accentuează în deajuns latura obiectivă a procesului de mântuire și realismul metafizic săvârșit prin Sfintele Taine. E drept că dacă s'ar lua în buchea lor frazele răposatului Serghie ar putea lăsa să se înțeleagă că în taine elementul hotărâtor ar fi deciziunea de a rupe cu păcatul și că însăși săvârșirea tainei ar fi ceva secundar față de dorința de unire și petrecere cu Dumnezeu odată formată în sufletul creștinului. În orice caz, combătând latura exterioară și distanța cu care se trata procesul viu și personal al mântuirii, se poate ca

răposatul Seghie să fi exagerat puțin prea mult analiza psihologică și ascetică; dar nu are dreptate Florovski când spune că el a vrut să disolve întreagă dogmatica justificării într'o simplă ascetică. Dovadă, nu numai teza sa de magistru, ci și toate celelalte studii, în deosebi splendida prezentare a doctrinei despre Biserică, pe care o vede exteriorizându-se și trăind mai ales în Sf. Euharistie, care, strict vorbind, este totul în viața Bisericii, singura care o face să se deosebească de alte asociații omenești și singura care dă obștei bisericești caracterul și însușirea unui fenomen cu totul duhovnicesc, nepământesc, veșnic. „Numai când oamenii pășesc laolaltă, zice Patriarhul Serghie, spre Sfânta Taină a Euharistiei, ia ființă obștea Bisericii, ia ființă unirea duhovnicească a oamenilor și devin în realitate mădulări vii ale trupului tainic al lui Hristos“.

O altă manifestare a adâncii puteri de cugetare a teologului Serghie o formează polemica și demascarea învățăturii eretice a vestitului profesor Serghie Bulgakov despre *doctrina sofianică*. Sofia sau înțelepciunea este, după Bulgakov, însăși ființa divină prin care persoanele treimice se iubesc întreolaltă și prin care Dumnezeu a creat și mântuit lumea. Ea are oarecum un ipostas aparte, capabil de dragoste, fapt care formează imposibilă explicarea ortodoxă a misterului Sf. Treimi, iar prin faptul că lumea e socotită drept proces de devenire temporală și spațială a Sofiei, o imagine ce se reproduce și umple tot mai mult marginile imanentului, sălășluindu-se în fiecare eu omenesc ca o conștiință divină în fiecare ins, desigur că e greu să mai deosebești caracterul personal al faptei umane, fie căderea în păcat, fie îndreptarea. Sofiologia lui Bulgakov a fost condamnată în 6 Septembrie 1935 de Patriarhul Serghie prin epistola către exarhul Rușilor din emigrație Mitropolitul Elefterie al Vilnei și Lituaniei. El numește pe bună dreptate doctrina sofianică a lui Bulgakov panteism păgân și emanaționism gnostic, pentru că face răspunzător pe Dumnezeu de căderea omului în păcat în urma așezării în creație, în stare de relativitate, a Sofiei, stare la care a fost mânăta de iubirea sa.

Condamnarea sofilogiei a venit ca un trăsnet din senin, într'o vreme când foarte multă lume se mai îndoaia de vitalitatea Bisericii ortodoxe din Uniunea Sovietică. Iată de ce, numele Patriarhului Serghie este tot atât de cunoscut și de stimat în țările

de peste ocean, — în Orientul mijlociu și extrem, în țările din Sud-Estul European, ca și în Republicele ortodoxe ale Uniunii Sovietice.

Personalitatea lui urlașe și lealitatea cu care a colaborat cu Guvernul Sovietic în toate clipele mari ale celor 31 de ani, în deosebi în vremea marelui război de apărare a Patriei, i-au adus posibilitatea nu numai de-a asigura libertatea Bisericii sale, dar de a arăta lumii întregi că Biserica rusă și-a păstrat vitalitatea și rolul ei important în viața U. R. S. S.

Bibliografie

1. M'am condus în această lucrare în cea mai mare parte de publicația omagială „Patriarh Serghii i ego duhovnoe nasledstvo“ (Patriarhul Serghie și moștenirea lui duhovnicească), Moscova 1947, în deosebi de studiile prof. A. Savici: Scurtă biografie (p. 13—53), episcop Gurie Egorov: Patriarhul Serghie ca teolog (p. 99—135), prof. Vl. Losskii; Personalitatea și cugetarea patriarhului Serghie (p. 263—273), etc. Expunerea noastră privitoare la doctrina patriarhului Serghie este mai mult o prelucrare după studiul episcopului Gurie.

2. D. Stăniloae: Biserica în Uniunea Sovietică, articol în „Telegraful Român“, Sibiu 1945, Nr. 24—25.

3. G. Florovski: Puti russkago bogoslovija (Căile teologiei ruse), Paris 1937.

4. Patriarh Serghie: Are Hristos locuitor în Biserică? (trad românească), Sibiu 1945.

5. Eveque Sérge: Qu'est-ce qu'on nous sépare des Anciens-catholiques?, studiu în „Revue Internationale de Théologie“, Berna 1904 p. 159—203.

6. M. Jugie: Theologia dogm. christianorum orientalium dissidentium, 5 vol. Roma 1926—35.

7. A. Bukowski: Die Genugtuung für die Sünde nach der Lehre der morgenl. Kirche, Paderborn 1911.

8. Revista „Orient und Occident“ 1936, Nr. 1, condamnarea sofologiei și răspunsul lui Bulgakov.

Probleme sociale în operele sfinților Părinți

de prof. T. BODOGAE

Situația stranie și paradoxală în care aveau să trăiască creștinii primelor veacuri în cadrul Statului roman, pedeoparte ce oameni drepti, filantropi, vindecători ai rănilor sociale, iar pe dealtăparte, fiind socotiți ca dușmani ai neamului omenesc, periculoși pentru ordinea de stat, ateii, antropofagi, incestuoși — fapt pentru care au și fost prizoniși — paradoxul acesta zic, se explică prin aceea că prea era deosebită calitativ noua învățătură a lui Iisus de concepțiile de până atunci, prea erau mari contradicțiile dintre stările sociale, economice, duhovnicești pe care le-a găsit această învățătură și cele pe care le preconiza.

În frumoasa scrisoare către Diognet,¹ una din perlele antichității creștine, se exprimă minunat mirarea lumii păgâne față de noua și sublima învățătură a iubirii, iubire pe care Diognet și prin el poate încă mulți din contemporanii nepătimiși și dornici după pace sufletească voiau s'o cunoască și s'o înțeleagă: ce fel este ea? Cum de pot disprețui creștinii și lumea și moartea, iar întreolaltă se iubesc așa de mult? Răspunsul dat este atât de frumos, cum rar s'a putut scrie ceva similar în istoria lumii. Iată-l:

„Creștinii nu se deosebesc de ceilalți oameni nici prin patrie, nici prin limbă, nici prin obiceiuri. Ei nu locuiesc în anumite orașe, nu folosesc o limbă a lor și nu duc o viață deosebită... Locuind în orașe grecești sau barbare, după cum i-a fost dat fiecăruia și urmând obiceiurile locului cu privire la îmbrăcăminte, la mâncare și la cealaltă viețuire, ei dovedesc totuș o uimitoare și admirabilă purtare în viața lor publică. Locuiesc în patria lor, dar numai ca simpli trecători; iau parte la toate ca cetățeni și pe toate le îndură ca niște străini; orice țară străină le este pa-

¹ Epistola către Diognet, cap. 5—6, în „Scriserile Părinților Apostolici.” Trad. I. Mihălcescu, vol. I 1927, p. 317 și urm.

irie și orice patrie le este țară străină. Se căsătoresc ca toți oamenii și nasc copii, dar nu-i aruncă pe cei născuți. Au masă comună, dar nu ordinară. Sunt în trup, dar nu trăiesc după trup. Stau pe pământ, dar viețuiesc în ceriu. Se supun legilor în viață, dar cu viața lor sunt mai pre sus de legi. Iubesc pe toți oamenii și de toți sunt prigonii. Sunt necunoscuți și totuși osândiți. Sunt uciși și tot mai trăiesc. Săraci fiind, îmbogățesc pe mulți; de toate sunt lipsiți și în toate au prisos. Sunt disprețuiți și lumea totuși îi slăvește. Sunt huliți și batjocoriți, dar ei binecuvintează... Fac bine și totuși sunt pedepsiți ca oameni răi, iar în pedepsirea lor se bucură cași cum li s'ar da viață. De Iudei sunt prigonii ca oameni de alt neam, iar de păgâni sunt urmăriți fără ca pricina dușmăniei ce li se arată s'o poată spune nici chiar aceia cari îi urăsc... Intr'un cuvânt, ceea ce-i sufletul în trup, aceasta sunt creștinii în lume... și cu cât sunt mai condamnați la moarte, cu atâta se înmulțesc mai tare... De bună seamă că *acestea nu sunt lucruri omenești, ci sunt puterea lui Dumnezeu și dovada prezenței lui la noi*".

Iată răspunsul adus de creștinism în fața problemelor și nedumeririlor societății antice. Nu minte și sdrădanie omenească au pus baze noiei ordini creștine, ci puterea iubirii lui Dumnezeu față de lume, a oamenilor față de El și a lor între oiață: „Poruncă nouă vă dau vouă, ca să vă iubiți unii pe alții după cum și eu v'am iubit pe voi. Intru aceasta va cunoaște lumea că ai mei ucenici sunteți, dacă veți avea dragoste între voi” (Ioan 13, 34—35). Descoperirea noiei legi de conducere a universului și a omenirii în sufletul pervertit de păcat al omului a trezit în adâncurile acestuia puterile latente ale iubirii de Dumnezeu și de aproapele, prin care a schimbat apoi fața lumii și istoriei.

N'o să trecem în revistă întreagă reforma socială adusă de creștinism, fixând omului adevăratul rost al existenței sale în planul istoriei, nici nu vom enumera cunoscutele revoluții pe care le-a provocat prin imobilizarea familiei și egalizarea femeii, prin desființarea sclaviei, ori prin crearea de noi raporturi egalitare dintre nații și dintre popoare prin acel ecumenism și solidarism al dragostei umane isvorâte din dragostea inter-treimică. Vom lua doar câteva din problemele principale economico-sociale, care au confruntat veacurile clasice ale patristiceii și care stă-

rule și azi în preocupările omenești. Desigur, însă, că o *prezentare* în prealabil a *situației economice-sociale a timpului*, e necesară.

I. Capitalismul sclavagist care domina viața social-economică a imperiului roman, atinsese culmea în preajma venirii Mântuitorului. Cei aproximativ 2000 de latifundiari, cari stăpâneau toate întinderile Italiei și ale provinciilor — dintre cari Africa nordică o stăpâneau doar 7 potențați — exploatau bogățiile lor cu miile și zecile de mii de sclavi proveniți din cuceririle războaielor, din răpire ori din pauperizare. Clientela politică și obligațiile publice ale aristocrației romane impuneau acesteia strângerea de averi imense, fie prin salarii fabuloase senatorilor, magistraților ori ofițerilor, fie prin stoarcerea veniturilor agrare, zootehnice, comerciale, industriale ori financiare. Crassus avea anual din latifundii 50 milioane cor. (aprox. 1 miliard de lei), la care cei 20 mii de slavi mai adăugau pe atâta. Bogățiile fiecărei provincii nou cucerite curgeau spre capitală spre a înbuia pe cei puțini. Impozitele crescuseră imens, îndeosebi în a II-a jumătate a veacului III a avut loc o inflație enormă, care a dus la o bancrută generală, dar a nenorocit mai ales păturele mijlocii: țărani, meșteșugari, negustori, cari toți erau siliți a-și plăti dărilor în aur, iar când nu mai puteau li s'a permis în natură, dar atât de desavantajos, încât mulți s'au distrus economicște.

Neavând cu ce plăti, trebuiau să se împrumute dela unii latifundiari, cari nu se mai mulțumeau acum cu lucrarea firească a bogățiilor pământului, ci speculau prin camele mari greutatea oamenilor: se împrumuta în an sărac pentru a se pretinde 1½ în an cogat, ori se împrumuta în an bogat pentru a se cere înapoi în anul secetos aceeași cantitate socotită la prețul din anul productiv. La atâta mizerie s'a ajuns prin aceste stoarceri și prin această goană după aur și după plăceri, încât însuși Constantin cel Mare a dat o lege prin care permitea vânzarea copiilor nou născuți, iar sf. Vasile cel Mare vorbește în cuvântarea lui celebră „la vreme de secetă și foamete” din anii 367—8, că se specula nemilos prețul unui copil. La acestea se adăugau nesiguranța vieții: hoțiile, uciderile, jafurile, ciuma, fașă de care istoricii timpului spuneau că armata de mercenari, decăzută și ea — senatul devenise neputincios — nu mai puteau face fașă. Standardul vieții scăzuse, revoltele se țineau lanț, foa-

metea amenința adeseori, toate acestea însă nu puteau capacita pe cei câțiva exploataitori să ia măsuri de îndreptare a lucrurilor.

Ce se făcea cu atâtea averi ale acestora? Lăcomia, luxul, plăcerile, jocurile de hazard, circurile și alte pofte nesătule, le înghițeau pe toate. Întreținerea armatei și a popularității publice prin ospețele date de împărați secătuiseră finanțele imperiului, desigur dacă mai rămânea ceva după săturarea așa numitei liste civile. Colonatul dispare prin secolul III, țărănimea ajunge legată de glie. Numai unele profesii libere ca avocatura, medicina, dar mai ales prelucrarea și comerțul cu obiectele de lux; parfumuri, stofe fine, vinuri rare, bijuterii, etc., numai acestea rentau.

Celelalte munci, chiar cariera de profesor — spre a nu vorbi în general de munca intelectuală și manuală — n'aveau preț, sclavii săvârșindu-le pe toate pentru prețuri de nimica. Munca cu ziua era foarte rău plătită, încât nu se putea trăi din ea. Traiul săracului era amar, mai ales când ne gândim că la Roma chiria anuală a unei mansarde costa până la 100 mii de Lei. Întreținerea vieții se putea asigura în orașele mari, mai ales în porturi, prin servicii speciale de transportare la Roma ori la Constantinopol a grâului egiptean, dar în orașele depărtate de mare în anii secetoși lumea murea adeseori de foame. Să nu mai pomenim de molime, ciume, lepre care bântuiau destul de des. Iată de ce, nu numai cele 200 de mii de proletari din Roma și mai apoi ceva mai puțini din Constantinopol, cărora se împărțea gratis grâu, mai târziu pâine, carne și ulei, ci și sărăcimea proletarizată a orașelor și satelor, stoarsă de mizerie, nu prea contractau căsătorii, ci adesea își duceau viața într-o promiscuitate deplorabilă.

Morala „stăpânilor“ nu-și făcea scrupule în săturarea pofteilor. Un învățat ca juristul Quintilian era în stare să spună că nu se poate coborî un Roman până la înjosirea de a da milă unui cerșitor. Situațiile sociale erau doar pentru cei cu censul ridicat, care se plătea după avere. Doar sclavii eliberați — din pricina că nu-i mai puteau susține — au ajuns dela o vreme, prin desțoinicia meseriilor lor, să se ridice și ei în clasa mijlocie ori chiar la averi, desigur nu totdeauna cinstiți câștigați. În general, însă, vechiul roman nu prețuia munca, ci numai o exploata.

Dacă această era viața socială și economică a lumii în primele veacuri creștine — ceva mai ușoară era în Egipt, Fenicia

și în orașele comerciale — ne putem închipui ce strădanii extraordinare și câtă putere de iubire au trebuit să aducă noii creștini pentru a schimba și înnobila viața bogătașilor desgustați ori a sărăcimii desmoștenite. Să luăm doar câteva aspecte ale noii vieți sociale preconizate de creștinism.

II. Față de vechea ordine, care fixa *valoarea omului* și valorizarea lui în societate după descendența sângelui ori după mărimea averii, creștinismul a ținut să-și precizeze atitudinea față de averea în sine, față de modul de câștigare și de utilizare a ei, dar în primul rând față de om ca ființă socială. Să începem cu aceasta din urmă și să revenim la sfârșit cu exemplificări îndeosebi din Sf. Ioan Gură de Aur, cel mai mare predicator social din întreagă epoca patristică.

Ca *ființe sociale*, oamenii sunt uniți întreolaltă prin legături comune. Ei au aceleași condiții de viață comune tuturora: pământ, aer, apă, lumină, fără de care viața nu-i posibilă. „În Hristos nu mai contează de acum nici apartenența etnică, nici starea socială, nici Iudeu, nici Elin, nici rob, nici slobod, ci numai făptura cea nouă“. Omul care a descoperit dragostea lui Dumnezeu în suflul său nu poate să nu se gândească la existența lui legată de aceea a semenului său. „A fost planul lui Dumnezeu de a face pe om avizat la semenul său, zice sf. Ioan Hrisostom.¹ De aceea a și lăsat să crească într'un loc plante, în alt loc i-a adunat pe oameni în sate și orașe, tocmai spre a se ajuta unii pe alții, în alte părți a plasat mărire și a trimis vânturi spre a se aduce prin corăbii cele trebuincioase din alte țări și a se face schimburi cu cele ce prisosesc. Așa a găsit de bine Dumnezeu să înlănțuiască pe oameni laolaltă, încât, nimenea să nu-și poată satisface interesele sale, decât mergând pe drumul intereselor colective“. Sau cum zice Didachia celor 12 Apostoli:² „Dacă la cele nemuritoare suntem împreună părtași toți oamenii, cum nu vom fi în cele pământești?“.

II. Desigur, asta nu însemnează că viața oamenilor îi face pe aceștia în măsură egală părtași la drepturi și datorii, căci înainte de a rezolva această problemă, se cere lămurită cea despre *avere și sărăcie în sine*. Aici a venit creștinismul cu ideea într'adevăr revoluționară, că nu belșugul ori lipsa în cele mate-

¹ I. Hrisostom: In I Cor. Hom. 34, 5—6, la Migne P. G. 61, 290.

² Didachia cap. 4, la I. Mihălcescu op. cit. p. 85.

riale fac pe cineva bogat ori sărac, ci diferența concepțiilor despre avere. Avuția și banii sunt 2 lucruri deosebite, va spune fericitul Augustin,¹ căci putem socoti ca bogați și pe înțelepții care n'au decât traiul de azi pe mâine, după cum ca săraci trebuie să socotim pe sgârșiciții, care, deși au destul, adună continuu“.

Omul trupesc și înțelepții pământului consideră drept avere posedarea de bunuri vremelnice. Ori, încă Origen² spusese că „în sinea lor averile sunt indiferente, nici bune nici rele, doar că unele așa zise averi orbesc ochii minții, pe când cele adevărate îi ageresc“. Numai acestea din urmă pot fi socotite într'adevăr ca averi, ele sunt virtuțile. Celelalte nu formează proprietate deplină.

„Și bogăția și sărăcia vin dela Dumnezeu, spune Sf. Ioan Hrisostomul.³ Desigur, nu în întregime, căci cine ar putea spune că bogăția adunată din furt, din profanarea mormintelor, ori din desfrăul adolescenței, ar proveni dela Dumnezeu, după cum iarăși cine ar putea spune că sărăcia provenită din risipa în plăceri murdare, în ghicitorii ori în lucruri deșarte rezultă din altceva, decât din prostia proprie?“ „Lăcomia și poftele după măriți și după plăceri, nu aduc deloc bogății, zice Clement Alexandrinul,⁴ căci adevărata bogăție constă tocmai în a nu avea poftă“. Sf. Ioan Hrisostomul⁵ se exprimă tot așa de frumos când zice că „în limbaj pământesc mărirea poftă, iar nu posesiunea este aceea care indică mărirea bogăției ori sărăciei cuiva“. Legea bogăției o va formula Sf. Vasile⁶ conform Sf. Scripturi: „De-o vei păzi, n'o vei avea; de-o vei împărștia n'o vei pierde“.

E adevărat că unii părinți mai apropiați de monahism, cum sunt Sf. Grigorie de Nisa ori Fericitul Ieronim, precum și Eustahienii — condamnați de altfel de can. VII al sinodului din Gangra — afirmău că creștinul nu trebuie să aibe averi, căci cei bogați nu se mântuie sau foarte cu greu; dar aceasta a fost contrazisă de toți ceilalți sfinți și scriitori bisericești și de însași Biserica creștină, care și ea a posedat și posedă averi, prove-

¹ Augustin: De civitate Dei, 7, 12, la Migne: P. L. 41, 204.

² Comentariu la Matei 15, 16, în Migne: P. G. 11, 1452 și 13, 1300.

³ I. Hrisostom: In I Cor. Hom. 34 6 la Migne: P. G. 61, 293.

⁴ Clement Alex.: Quis dives salvetur? Cap. 11 la Migne: P. G. 9, 619.

⁵ I. Hrisostom: In I Cor. Hom. 23, 5 la Migne: P. G. 61, 197.

⁶ Citat după Gh. I. Coman: Rolul social al milei creștine la Părinții Capadocieni, Beiuș 1945, p. 31.

nite din prisosul și din daniile benevole ale creștinilor.¹ Decât că averea nu trebuie prețuită ca un bun în sine, ea fiind doar un mijloc, destul de nestatornic și de primejdios pentru cei ce se lasă dominați de ea.

III. Ceea ce dă caracter moral bunurilor materiale, indiferente prin sinea lor, este *modul dobândirii și al folosirii lor*.

Câștigarea de averi se face fie prin moștenire, fie prin muncă, eventual prin donație. Despre moștenire sfinții Părinți spun că nu totdeauna poate fi o garanție că ea ar transmite o avere de origine bună. Dacă tata ori moșul au trăit cinstiți, spune Sf. Ioan Hrisostomul, nu se știe care din ascendenții lor își vor fi însușit pe cale mai puțin cinstită averile.

Rămâne, dar, calea muncii cinstite, singura care justifică moralitatea averii. Știm că s'a adus o acuză nedreaptă creștinismului de a fi introdus în lume un dispreț pentru viață și o nesocotire a materiei, făcând pe om incapabil de a griji de bunurile lumești sau chiar îndemnându-l la lene. Adevărul este cu totul altul. Încă „Didachia celor 12 Apostoli” spunea:² „Băgați de seamă că dacă petrece între voi vre'un creștin care nu lucrează, acela e ca un traficant cu numele lui Hristos. Pe unul ca acesta să nu-l suferiți între voi”. Iar „Așezămintele Apostolice” precizau: „Celui ce poate munci, să i se dea de lucru, iar celui infirm arătați-i milostenie, căci pe leneși și Dumnezeu îi urește”.³

Munca fizică și intelectuală, spre deosebire de păgânism, este lăudată de către toți sfinții Părinți. „Orice meserie ai avea, spune Origen și mai târziu Sf. Ioan Hrisostomul, e vrednică; muncește numai cinstit și nu exploata pe altul”. „Ești țăran? întreba Clement Alexandrinul,⁴ plugărește și cunoaște pe Dumnezeu; ești corăbier? vâslește, numai să nu uiți de ancora divină, iar dacă ești soldat, să ascuți de legile Statului pe care tot Dumnezeu le-a lăsat”. Cu alte cuvinte, dela sf. Ioan Botezătorul și până la sfârșitul evului patristic, aceleași îndrumări.

Laudele pe care Sf. Ioan Hrisostomul le aduce plugarului, muncitorului cu ciocanul ori cu rândeaua, pescarului ori împleitorului de corturi, ca odinioară lui Petru și lui Pavel, sunt foarte

¹ Seipel: Die Wirtschaftsethischen Lehren... p. 70, 78.

² Didachia cap. 12, ed. Mihălcescu, p. 91.

³ Așezămintele Apostolice IV, 63 ed. Mihălcescu, vol. II, p. 85.

⁴ Clement Alex: Logos Protrepticos... cap. 10, la Migne: P. O. 8, 216.

cunoscute: „A-ți câștiga traiul prin muncă, e o înaltă filosofie“, spune predicatorul din Antiochia.¹ Cine muncește cinstit și fără gând de îmbogățire și exploatare are sufletul curat, mintea clară pe când leneșii sau sgârșiciții petrec ca într-o somnolență bolnavă, ca în cătuși și în tiraniile patimilor, care îi mistue, nelăsându-i să guste bucurii curate. Câștigarea fără muncă, la zaruri ori prin speculații cămătărești, sunt condamnate nu numai de canonul 42 apostolic, ci de toți Sf. Părinți. Cazul infamului Eutropiu, care acaparase pe toate căile averi străine și mărimi deșarte, l-a condamnat Sf. Ioan Gură de Aur în vestitele lui predici ținute în Constantinopol. Lăcomia e ca o hidră, ca un tiran care amenință și siluește sufletul omului în egoismul lui ucigător, nelăsându-l să-și îndeplinească funcția sa firească și divină de a repeta în mic opera iubirii mântuitoare a lui Hristos față de toți oamenii, zice Sf. Vasile cel Mare.²

IV. Și mai frumos vorbesc Sf. Părinți despre *întrebuințarea averii*.

Sf. Ioan Gură de Aur fixează lapidar³ concepția creștină în această privință. Dacă averile sunt indiferente și lăsate doar de a ne folosi de ele și a le stăpâni, iar nu ele să ne stăpânească (în limba greacă sună mai pregnant: *χρήματα* — averi, *κτήματα* — posesii), atunci să grijim totdeauna cu ce scop, cu ce intenție și în ce mod le folosim.

Desigur, folosirea pentru uzul propriu, pentru întreținerea familiei, sunt lucruri firești, dar măsura nu trebuie călcată. Nici odată nu jindui la averi par'că ai fi o femeie însărcinată, spune sf. Vasile cel Mare.⁴ „E cea mai mare înjosire pentru om a rămânea sub obsesia adunării de averi și a cheltuirii lor numai în folosul îngust al persoanei proprii, zice sf. Ioan Gură de Aur,⁵ când viața însăși ne arată, că nu pot trăi bogații fără săraci, căci la clădirea unui oraș nu-i lipsă de aur, de argint ori de mărgăritare, ci de tehnicieni și de brațe de muncă și încă nu de

¹ I. Hrisostom: In I Cor. Hom. 5, la Migne: P. G. 61, 40; în I Cor. Hom. 20, la Migne: P. G. 61, 167 etc.

² Gh. I. Coman: op. cit. p. 50.

³ I. Hrisostom: Hom. I in Princip. Actor. la Migne: P. G. 51, 69.

⁴ I. Gh. Coman: o. c. p. 14—15.

⁵ I. Hrisostom: In. I Cor. Hom. 34, 5 la Migne: P. G. 61, 211 și 292 apoi în I Cor. Hom. 10, 4 la Migne: P. G. 61, 87 etc.

orice fel de brațe, ci de mâni și degete aspre și bătătorite de muncă multă, de ridicatul lemnului și al pietrelor“.

„Ba am putea spune, zice acelaș sf. Părinte în alt loc, că între o mână de bogați nepulincioși în a lucra și o grupă de săraci întreprinzători, mai repede se descurcă aceștia din urmă“.

Pentru a lămuri mai bine acest adevăr să pomenim ceva mai pe larg despre *vieața și activitatea predicatorului milosteniei*, care a fost sf. Ioan Hrisostomul. Nu uităm prin aceasta nici realizările sf. Ciprian, care organiza în câteva zile colecte de 100 mii de sesterți pentru răscumpărarea miilor de prizoneri luați de barbari ori de ajutoarele, pe care le-a dat întregii populații creștine și păgâne a Cartaganei în anul 252, când a bătut ciuma, după cum nu uităm nici de realizările caritative ale Sf. Vasile, care n'a hrănit numai mulțimile infometate din anii de secetă și foamete 367—8, prin jertfirea averii sale și prin predica sa neuitată, ci a tămăduit atâtea suferințe omenești, prin întemeierea spitalelor, azilelor de tot felul și întregului așezământ al iubirii frățești, în organizarea cărora rar l-a întrecut cineva.¹ Totuși, insistăm mai pe larg asupra sf. Ioan Gură de Aur, pentru că nici un alt scriitor n'a lăsat atâtea opere străbătute de preocuparea înaltă de bine social și nimeni n'a lucrat atâta ca el pentru reformarea moravurilor societății. Imprejurările economice și sociale, în care a trăit și a lucrat, merită a fi reîmprospătate.

Cei 12 ani petrecuți ca preot în Antiochia Siriei (386-397) l-au pus în fața unei aristocrații îmbuibate, provenite din magistraturile orașenești (60 persoane) și din comerțul și industria foarte înfloritoare, pe care le desfășura acest oraș, al treilea pe atunci în întreg imperiul roman și primul care făcea legătura cu Orientul de dincolo de Tigru și Eufrat. Încă Ieronim vorbea de negustorii sirieni ca de cei mai lacomi, iar fabricile de in și de purpură din Beirut, Biblos, Tir și Laodiceia, dimpreună cu negoșul de mătăsă pe care-l mijloceau, făceau să curgă avuții imense și aur nenumărat pe piața atât de luxoasă a Antiochiei. Alături de buibații aceștia, cari nu reprezentau decât 1/10 din populație, existau încă două clase: săracii și plebea orașului formată din cerșetori și leneși, cari adeseori exploatau mila altora, prin hoție, prin crime, prin servicii nedemne, de spionaj, de

¹ Mai pe larg T. M. Popescu: Caritatea creștină, în „Biserica Ortodoxă Română“ 1945.

desfrâu, etc. Sărăcimea aceasta nu reprezenta nici ea mai mult de 1/10 din totalul oraşului, majoritatea de 8/10 formându-o păturile mijlocii ale meseriaşilor, țăranilor și profesioniștilor de toate felurile, care adeseori se plâneau că-i prea mic salariul ce li-se dă și că ei sunt chemați să ducă tot greul vieții. Sf. Ioan pomenește de toate soiurile de muncitori cetățeni: cismari, fierari, lemnari, pielari, torcători, zidari, medici, profesori, etc. preamărindu-le munca fiecăruia și îndemnându-i să nu le fie rușine de ea, căci numai prin muncă cinstită se înalță viața.

Desigur, sf. Ioan s'a scandalizat adeseori de exploatarea la care erau supuși cei mai mulți și cu accente de critică necruțătoare se adresează, cam în felul următor:¹ „Cum va putea dormi cel pe care-l trezește foamea? Tu ieși din baie, intri vesel în haine curate și te așezi cu poftă de lup la masă, pe când cel ce se târește flămând și înghețat prin piață, abia îndrăznește să-ți pomenească de o bucată de pâine. Când ajungi acasă și-ți lași capul pe perinele moi, după o masă copioasă, amintește-ți de nenorocitul, care se furișează prin noroiu, ca un câine fugărit, care nu poate merge acasă la familia lui, într'un pat curat, ci stă pe o grămadă de paie, ca un câine care latră într'una: milă!”

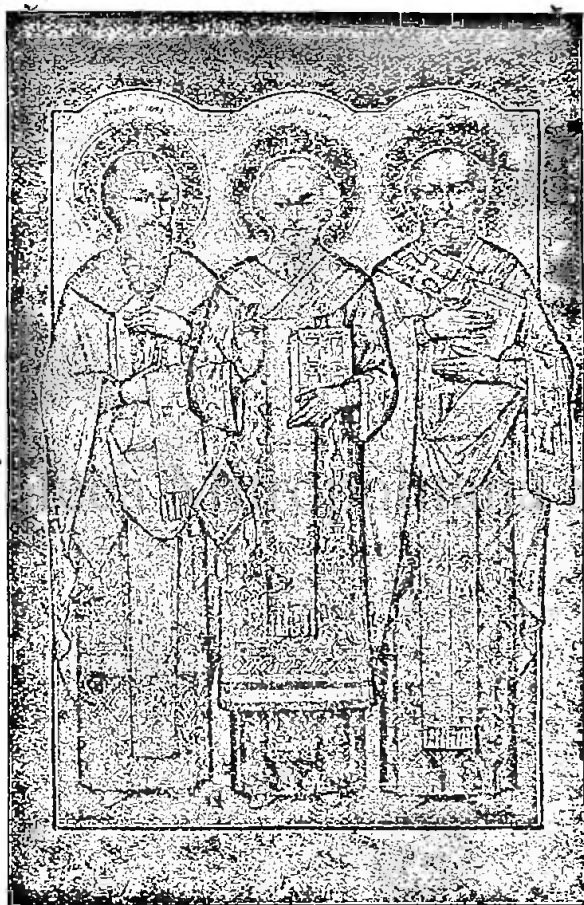
Ori, iată această frumoasă descriere a vieții strădalnice și pline de amărăciune a muncitorului dela țară: „Ce poate fi mai nedrept decât marii moșieri, cari tratează pe fermieri și pe țăranii săraci mai crud decât orice barbar? Ei pun sarcini nesfârșite și insuportabile (până la jumătate din capital) pe niște oameni istoviți de foame și care robotesc din greu toată viața, pretinzându-le să facă munci neomenoase, ca niște asini și catării și folosindu-le trupurile ca pe niște pietri nesimțite, nelăsându-i nici să sufle, ci, indiferent dacă pământul a rodit sau nu, îi storc deopotrivă, fără de nici-o păsuire. Există oare ființe mai nenorocite decât plugarii aceștia, cari, după ce au îndurat tot gerul iernii, toate vânturile și ploile reci ale anului și s'au istovit de vegheri și nesomn, se văd la sfârșit nu numai cu mâinile goale, ci încă și plini de datorii, amenințați de foame, înspăimântați de groaza receptorilor, de stoarcerile și lăcomiile dregătorilor, de întemnițări și de alte nesfârșite năpăstui?”²

Și toate acestea pentru ce? De ce atâta prăpastie între cla-

¹ I. Hrisostom: In I Cor., Hom., 13 la Migne: P. G. 61, 113.

² I. Hrisostom: In Mat. Hom. 61, 3 la Migne: P. G. 58, 582.

sele sociale și atâta exploatare între om și om? Pentru că lumea a uitat că toate relele provin din cuvintele „al meu“ „al tău“, care au produs toate nenorocirile istoriei, pentru că oamenii le-au luat în sens absolut, ca scop, nu ca mijloc, nu ca relație între oameni.¹ Pornind pe această cale, sf. Ioan merge până acolo

Sfinții trei Ierarhi VASILIE, GRIGORIE și IOAN

încât discută chiar dreptul de proprietate. Desigur, el numai îl discută, căci chiar și atunci, când aduce credincioșilor săi din

¹ I. Hrisostom: In I Cor. Hom. 10, 2—3 la Migne: P. G. 61, 84—85; în I Tim. Hom. 12 la Migne: P. G. 62, 564.

Antiohia ori din Constantinopol ca model de desființare a inegalităților social-economice dintre oameni pe creștinii din Ierusalim, — despre care Faptele apostolilor ne spun că toți erau într'un cuget și într'o simțire, având toate deobște — Sf. Ioan anume o face aceasta pentru a înmuia prin cuvânt inimile ascultătorilor spre a-i îndemna la milostenie, bine știind că, atâta vreme cât predomină egoismul, diferențele sociale nu vor dispărea. Până nu se scoate din conștiință părerea greșită că omul ar fi mai mult decât un chivernisitor al averii, până atunci exploatarea nu va înceta.

Dar să lăsăm să grăiască însuși Sf. Ioan în omilia XI la Faptele Apostolilor: „În urma multelor dărnicii, zice el, nu mai existau săraci între creștinii din Ierusalim. Căci ei nu dădeau numai câte ceva, restul urmând să-l depoziteze și nici nu dăruiau totul ca dintr'al lor propriu, ci înlăturaseră orice inegalitate dintre ei, trăind în deplină îndestulare, lucru pe care-l făceau cu cea mai mare evlavie. Căci nici nu îndrăzneau măcar să înmâneze darurile ori să le prezinte în chip lăudăros înaintea apostolilor, ci le puneau doar la picioarele lor, făcându-i astfel iconomi și chivernisitori ai darurilor, pentru ca totul să se cheltuiască nu ca din al cuiva, ci ca dintr'o visterie de obște. Prin aceasta se fereau de ispita mării deșarte. Dacă și azi ar fi așa, am trăi cu mult mai mulțumiți, atât cei bogați, cât și cei săraci, căci și bucuria celor bogați nu ar fi mai mică decât a celor săraci. Dacă vă face plăcere, zice el mai departe, să descriem măcar în cuvinte acea stare de lucruri, dacă în realitate nu vă convine s'o puneți în practică, spre a vedea câtă bucurie am avea. Ceeace s'a petrecut atunci dovedește limpede că cei ce-și vindeau bogățiile nu se sărăceau, ci încă îmbogățeau și mai mult pe cei săraci“.

„Dar să schițăm întâi acest tablou, desigur numai în cuvânt, așa încât nimeni să nu se tulbure, nici bogații, nici săracii. Să ne închipuim că toți ne-am vinde averile și prețul l-am depune în visteria obștească. Ce credeți, cam câți bani s'ar aduna? Eu cred, zice sf. Ioan — desigur n'ar putea-o spune cu exactitate — că dacă toți și toate ne-am despoia de bani, de moșii, de case și de alte proprietăți (ca să nu vorbesc de sclavi, pe care nu i-am vinde, ci i-am elibera), am ajunge poate la suma de un milion litri de aur sau poate chiar la îndoiul sau întreitutul acestei

sume. Căci, ce credeți, la cât se ridică, unii cu alții, populația orașului nostru? Și câți creștini socotiți că sunt între ei? Eu cred vreo 100.000, iar restul păgâni și evrei. Câte zeci de mii de litrii de aur s'ar strânge dela toți? Pe de altă parte, cam cât credeți că-i de mare numărul creștinilor. Eu nu cred că trece de 50.000. Cât ar trebui zilnic zentru a hrăni pe toți separat? Dacă, însă, ar mânca în comun sau dacă s'ar așeza la aceeaș masă, n'ar fi deloc prea mare cheltuiala. Veți zice, poate: dar ce vor face dacă s'ar sfârși bucatele? Dar oare le vom putea termina vreodată? Oare harul lui Dumnezeu nu-i de 1000 de ori mai bogat? Oare nu ni s'a dat din belșug? Cum adică, n'am putea noi face din pământul acesta un adevărat rai? Dacă pentru 3000 ori pentru 5000, câți erau atunci, s'a ajuns până acolo, încât nimeni nu mai ducea lipsă, apoi cu cât mai vărtos nu s'ar putea realiza așa ceva azi, cu ajutorul unei mulțimi atât de mari? Și cari dintre streini s'ar da înapoi de a sta și el într'ajutor?

„Pentru a dovedi că împărțirea avutului aduce o creștere a cheltuelilor și duce chiar la sărăcie, să ne închipuim o casă în care există 10 copii, un bărbat și soție, ea lucrătoare, să zicem, la lână, iar el aducând venit din afară. Spuneți-mi, dacă această familie va mânca în comun și va locui într'o singură casă, va cheltui mai mult decât dacă ar trăi despărțită? Nu-i limpede că mai mult va cheltui decât dacă ar trăi fiecare separat? Căci dacă cei 10 copii ar fi despărțiți, ar trebui câte 10 camere, 10 mese, 10 slujitori și tot atâtea venituri. Și apoi, unde există mai multe slugi, oare nu se așterne o singură masă, pentruca cheltuiala să nu fie atât de mare? Căci împărțirea totdeauna aduce după sine micșorare, în vreme ce unirea și înțelegerea produc creștere.

Dealtfel și călugării din mănăstiri duc aceeaș viață ca și credincioșii din Ierusalim. Și oare cine moare de foame între ei? Oare nu se hrănesc toți din destul? Dar se vede că oamenii de azi se tem de așa ceva parc'ar cădea într'o mare fără margini și fără fund. Și totuș, dacă am fi făcut vreodată o astfel de experiență, am și avea curajul să realizăm așa ceva. Și cât har nu s'ar revărsa asupra-ne?¹ Căci dacă atunci când nu existau decât 3000 ori 5000 de credincioși și în schimb toată lumea le era dușmană, încât n'aveau de așteptat mângăiere din nici o parte, totuși au pășit curagios pe acest drum, apoi cu atât mai

¹ I. Hrisostom: In Acta Apost. Hom. 11 la Migne: P. G. 60, 96—97.

vârtos am putea-o noi face astăzi, când, cu ajutorul lui Dumnezeu, creștinii au umplut lumea. Și în acest caz, câți ar rămânea oare păgâni? Eu cred că niciunul. Noi i-am îmbrățișa îndată pe toți și i-am atrage la noi. Da, dacă am păși pe acest drum, eu am încredere în Dumnezeu că așa s'ar întâmpla. Să credeți numai și totul va merge pe cum vă spun. Și dacă Dumnezeu mă ține în viață, nădăjduesc că în curând voi îmbrățișa acest mod de viață”.

A realizat Sf. Ioan acest plan? Desigur că n'o putea face nici în Antiochia (unde la fel a preconizat-o), nici în Constantinopol. Dar, după cum ne spune în altă omilie¹ „pentru a vedea cât suntem de sgârșiți în ajutorări, să facem un calcul și să vedem că dacă am repartiza pe seama celor bogați și mijlocași pe cei lipsiți de pâine și haine, abia ar cădea cât un sărac pe seama a 50, ori chiar a 100 de oameni. Și totuși, deși suma ar fi derizorie, spune Sf. Ioan, zilnic auzim încă plânsetele și văicărelile celor lipsiți. Ca să cunoașteți și mai mult neomenia celor ajuși, vă dați seama la câți săraci, la câte văduve și fecioare împarte zilnic Biserica noastră din veniturile donate de un singur bogat și încă nu din cei mai mari? Lista lor a ajuns la 3000 și încă aici nu intră ajutorarea celor ce petrec prin închisori, prin spitale, prin clinici, a călătorilor, leproșilor, a celor ce trăiesc în jurul altarelor, precum și a celor ce zilnic vin la biserică numai și numai pentru a li se da haine și hrană. Și toate acestea nu fac de loc să scadă averea Bisericii. Dacă, deci, numai 10 persoane bogate ar dori să aline lipsurile nevoiașilor, atunci n'am mai avea pe nimeni în suferință”. Acelaș lucru îl spune în altă parte unde zice: „Dacă fiecare din cei 100 mii de Antiochieni creștini am da câte o bucată de pâine sau câte un obol la un sărac, nimeni n'ar mai fi lipsit și n'am mai ajunge să fim blamați și să ni-se facă învinutrea că suntem legați de cele materiale”.

Cu alte cuvinte, Sf. Ioan n'a fost un visător. E drept că planul lui avea ceva din utopie, sau după cum zice marele istoric bisericesc Fleury², Sf. Ioan prezenta contemporanilor comunitatea din Ierusalim nu ca pe un fenomen momentan și excepțional, ci ca pe o realitate posibilă dacă egoismul nu s'ar opune. În lumea

¹ I. Hrisostom: In Mat. Hom. 85, (alias 86), 4, la Migne: P. G. 58, 762.

² A se vedea la Puech: St. Jean Chrysostome p. 71—72, 112.

interlopă a Antiochiei ori a Constantinopolei secolului IV, desigur că nu se mai putea realiza comunitarismul creștinilor din Ierusalim, dar în sufletul Sfântului Ioan a trăit în acelaș timp un zel impetuos, care l-a mănât până la utopie și o dorință foarte vie de a pune totul în practică.

Cine a uitat oare sau cine nu s'a entuziasmat de graiul Sf. Ioan, care din înălțimea amvonului predica atât de viu, de plastic și de convingător, încât lumea rămânea extaziată? Nimeni n'a preamărit ca el milostenia în orice loc și sub orice formă s'ar prezenta ea: în piețe, pe străzi, ca ospitalitate, ca cercetare în spital sau fie și numai ca o vorbă bună, ori o mângâiere. Caritatea, o spune Sf. Ioan,¹ este cea mai mare dintre harisme. Cu ea nu suntem deloc mai mici decât Petru ori Pavel. Sau în alt loc:² „Hristos umblă și azi ca un sărac la colț de stradă și ne spune: m'ași putea hrăni, dar îmi place să cerșesc, să-ți întind mâna la poartă să mă hrănești, o fac din drag pentru tine. Îți iubesc masa ta, cum ți-o iubesc prietenii tăi, mă laud că-s primit la ea“. Ori:³ „Puneți pe Hristos măcar în rândul sclavilor voștri. Dacă pe ei îi liberați, liberați-l și pe Hristos de foame, de lipsuri, de temniță de golicieune“. Sau, în sfârșit, această imagine nemuritoare, care ne aduce aminte de cuvântul profetului: „Milă voiesc, nu jertfă“: „Sărăcia e ca un altar, pe care noi așezăm darurile lui Dumnezeu. Vreți să-l vedeți? E la îndemâna tuturor: la colțuri de stradă, în piețe, îi puteți aduce daruri la orice oră din zi... Răsplata jertfei se înalță de pe acest altar ca fumul de tămâie, până la ceriu...“.⁴

Să încheiem.

În fața nedreptăților și a suferințelor sociale ale lumii vechi, sfinții Părinți și îndeosebi Sf. Ioan Gură de Aur, nu numai că n'au stat nepăsători, dar au ridicat sus inimile oamenilor, încât aceștia nu mai simțeau nici diferență de clasă, nici de avere, nici de cultură. Era ca o societate fără exploatare și fără exploatați. Că sfinții Părinți și Biserica n'a făcut reformele de dreptate socială, după care se străduiesc contemporanii, este a se în-

¹ I. Hrisostom: In II Cor. Hom. 20, 3 la Migne: P. G. 61, 539—40.

² I. Hrisostom: In Hebr. Hom. 3, 6, la Migne: P. G. 63, 36.

³ I. Hrisostom: In Rom. Hom. 18, 7, la Migne: P. G. 60, 582.

⁴ I. Hrisostom: In II Cor. Hom. 20, la Migne: P. G. 61, 539.

jelege și din pricină că Biserica și-a pus întâi câștigarea sufletească pentru neexploatare, după care toate celelalte vin ca o consecință firească. Iar cât despre valoarea socială a muncii, atât de slăvită de oamenii zilelor noastre, să ne aducem aminte cât de frumos a definit-o acum 1550 de ani Sf. Ioan Gură de Aur, când a zis: „Nici un muncitor nu poate câștiga ceva pentru sine, fără a fi muncit în acelaș timp în folosul altora“.¹ Aceasta e legea iubirii deaproapelui, care rezolvă toate problemele sociale, așa cum sfinții Părinți au înțeles-o dela Hristos, căruia mărire se cuvine în veci, Amin.

Bibliografie

Afară de citațiile și trimerile de texte patristice indicate mai sus, am folosit în deosebi următoarele publicații:

Ign. Seipel: Die wirtschaftsethischen Lehren der Kirchenväter, Wien 1907.

M. Rostovtzeff: Gesellschaft und Wirtschaft im Römischen Kaiserreich, 2 vol. Leipzig 1929.

U. Benigni: Storia sociale della Chiesa, vol. I, 1—2; Milano 1907—15.

E. Troeltsch: Die Soziellehren der christlichen Kirchen und Gruppen, (in „Gesammelte Schriften“, I) ed. 3, Tübingen 1923.

O. Schilling: Die Soziallehren... Köln 1926.

F. Lot: La fin du monde antique, Paris 1927.

K. Höhn: Konstantin der Grosse, Leipzig 1940.

G. I. Soare: Asistența socială a Bisericii, în revista „Glasul Bisericii“ 1948.

Despre Sf. I. Hrisostom, a se vedea în deosebi: Chrysostomus-Baur: Der hl. Ioh. Chrysost., două vol. 1929—1930 și E. Puech: St. Jean Chrysostome, ed. VI 1923 Paris.

G. Tilea: Probleme fundamentale în opera moral-socială a Sf. Ioan Gură de Aur, București 1946—49.

T. Bodogae: Prezența Bisericii în nevoile vremii, Sibiu 1947.

¹ I. Hrisostom: In I Cor. Hom. 25, 4 la Migne: P. G. 61, 211.

Profesor Liviu Stan

Cu începutul anului universitar 1948-949, Păr. Prof. Liviu Stan, titularul catedrei de drept bisericesc dela Facultatea de Teologie din Sibiu, a fost transferat la Facultatea de Teologie din București. Această transferare constituie o bine meritată recunoaștere a activității sale științifice, în domeniul teologiei în general și al dreptului canonic în special și în același timp o nouă cinstire a Facultății din Sibiu, de către Facultatea de Teologie din București,¹ care-și completează și întărește astfel cadrele personalului său didactic, cu cele mai alese elemente, evidențiate și consacrate pe ogorul științei teologice.

Format sub îndrumarea I. P. S. Mitropolit Nicolae, Păr. Prof. Liviu Stan a dovedit temeinica sa pregătire în domeniul dreptului bisericesc, prin lucrarea „Mirenii în Biserică“ (Sibiu, 1939), în care, pe baza unui bogat material (828 pag.), adunat în timpul studiilor făcute ani îndelungați, în diferite țări din Orient și Occident, a documentat că în Biserica ortodoxă mirenii nu au numai un rol pasiv, ci participă efectiv la exercitarea puterii bisericești. Se lua prin aceasta o poziție curajoasă și hotărâtă față de un curent ce se crease și căuta să se impună, îlgăduind mirenilor acest drept. Bogăția dovezilor cu care sprijină și exemplifică dreptul mirenilor la exercitarea puterii bisericești, nu l-a împiedecat totuși să se păstreze în cadrul doctrinei canonice, afirmând limpede principiul că ierarhia (episcopii) este deținătoarea deplinei puteri în Biserică, ea fiind chemată să îndrumeze colaborarea mirenilor și să creeze condițiile favorabile pentru desfășurarea activității lor — fără exagerare dintr'o parte sau alta — în limitele fixate de canoane și tradiție, pentru ramurile puterii bisericești, la care sunt îndreptățiți să participe. Dar erudiția și spiritul său juridic subtil le-a

¹ În anul școlar 1946/47 a fost transferat la aceeași Facultate, prin chemare, Păr. Prof. D. Stăniloae.

vădit Prof. Stan în deosebi¹ în lucrarea „Ontologia juris” (Sibiu, 1943 pag. 203) unde, pentru definirea dreptului și dreptății analizează, cu deosebită competență, definițiile scriitorilor, filosofilor și juriștilor antici, ale Sf. Părinți, ale scriitorilor bisericești și ale juriștilor și filosofilor moderni.

În această lucrare dovedește Păr. Prof. Stan temeinica sa pregătire complexă, filosofică, juridică și teologică, ca și un admirabil și fin spirit critic, calități care îndreptățesc cele mai mari nădejdi pentru teologia românească.

Bun coleg, Păr. Prof. Stan lasă în Instituția pe care a servit-o cu excepțională competență timp de 11 ani, o atmosferă de prețuire deosebită, învăluită în dragoste, ce nu lasă loc uitării. Părerea de rău că s'a desprins din mijlocul lor, colegii o transformă în bucuria că din noul post, în cadrul Institutului teologic din București, i se deschide un mai larg câmp de activitate pentru teologia ortodoxă românească, și-i urează să se bucure din plin, de bogate roade, în munca ce va desfășura.

Succesorul la catedră se asociază din toată inima și cu aceeași prețuire deosebită, omagiului mărturisit de colegi, cu sentimente de dragoste și aleasă prețuire, în ședința dela 16 Martie 1949.

Iorgu D. Ivan

¹ Celelalte lucrări: „O nuvelă necunoscută a împăratului bizantin Andronic II Paleologul, cel bătrân” (Sibiu, 1939, pag. 50): „Episcopia Timișorii. Documente și precizări” (Sibiu, 1940, pag. 91): „Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului și principiul autonomiei bisericești” (Sibiu 1940, p. 47): „Sfinții Români” (Sibiu, 1945, p. 79), ca și nenumărate studii și articole publicate în diferite reviste, se caracterizează toate prin aceeași emeinică pregătire, care îngăduie autorului proiectări de lumini, deschizătoare de noi drumuri gândirii teologice românești.

Prof. Dr. Emilian Vasilescu

Cu plăcere semnăm aceste rânduri, dedicate unui harnic apologet ortodox, deși ne pare rău că a plecat din mijlocul nostru și dela Institutul teologic universitar din Sibiu. Ne mângâiem totuși prin faptul, că-l știm încadrat în corpul didactic dela Institutul teologic universitar din Capitala țării, unde îl așteaptă o și mai rodnică activitate.

Spre reîmprospătarea prezenței sale printre noi să reținem câteva date frumoase din activitatea D-Sale.

Teologia i-a fost știința de căpetenie, iar apologetica o ramură deosebit de cultivată. De aceea, după luarea licenței de teologie (1928), pleacă la Paris spre a-și lărgi cunoștințele prin studii suplimentare (1929-32), iar apoi își dă doctoratul în teologie ortodoxă la București (1936). Scurt după aceea trece și examenul de licență în litere (1938).

Bine înarmat cu cunoștințe teologice și filosofice, ajunge după un popas de catehizare (1932-36), asistent la prof. Irineu Mihălcescu, la catedra de Apologetică și dogmatică (1934). Desvoltându-și facultățile sale teologice, este apreciat în lumea teologilor și astfel este numit profesor la catedra de Teologie fundamentală la Academia Andreiană din Sibiu (1943), pentruca apoi, prin reorganizarea învățământului teologic din 1948, să fie încadrat profesor la Institutul teologic universitar din București.

Din rodnică-i activitate teologică, de peste 150 publicațiuni, articole și recenzii, semănate cu dărnicie și prin paginile revistei Telegraful Român, al cărei redactor a fost un timp, înregistrăm mai ales următoarele: Parabole, București 1929; Suflul și viața, 1933; Probleme de psihologie religioasă și filosofie morală, 1933, care în 1941 ajunge la ediția II; Interpretarea sociologică a religiei și moralei, 1936; Apărarea credinței, 1937; Râvna casei Tale, 1940; Raportul dintre religie și filosofie, 1943; Lecții introductive în filosofie, 1943; Prezența divină, Sibiu 1943; Noua știință și spiritualismul creștin, Rev. Teol. 7-8 1946; Valoarea argumentelor raționale, Sibiu 1946; O latură necercetată a revoluției române din 1848, Anuarul Acad. Teol., anul 24, Sibiu 1948 și multe altele.

Din partea noastră, noi îi urăm prof. Vasilescu mult spor la muncă și mulțumire în noua misiune, spre binele poporului nostru muncitor.

Prof. Dr. M. ȘESAN

DATE ȘCOLARE

PERSONALUL DIDACTIC

a) Profesori :

1. *Dr. Neaga Nicolae*, doctor în teologie, protopop, prof. titular de Exegeza Vechiului Testament și limba ebraică și rector. Ani de serviciu 21.

2. *Dr. Terchilă Nicolae*, doctor în teologie și doctor în filosofie, protopop, profesor titular de Catehetică și noțiuni de Pedagogie modernă. Ani de serviciu 24.

3. *Dr. Lupșa Ștefan*, doctor în teologie, protopop, prof. titular de Istoria bisericii române și arta creștină. Ani de serviciu 4, la Academia Teologică Oradea 19 (23).

4. *Dr. Marcu T. Grigorie*, doctor în teologie, protopop, profesor titular de Exegeza Noului Testament și Ermineutică biblică. Ani de serviciu 13.

5. *Dr. Cândea Spiridon*, doctor în teologie, protopop, profesor titular de Liturgică și Teologia pastorală. Ani de serviciu 13, iar la alte instituții 9 (22). Delegat în Ministerul Cultelor în calitate de consilier tehnic și director de studii al Institutului.

6. *Dr. Bodogae Teodor*, doctor în teologie, preot, prof. titular de Istoria bisericii universale și Patrologie. Ani de serviciu 8, la alte instituții 3 (11).

7. *Dr. Mladin Nicolae*, doctor în teologie preot, prof. titular de Teologie Morală. Ani de serviciu 6.

8. *Dr. Sesan Milan*, doctor în teologie și litere, protop. profesor titular de Teologie fundamentală și Istoria religiilor. Ani de serviciu 1, la alte instituții 13 (14).

9. *Dr. Petreufă Ioan*, doctor în teologie, protopop, prof. titular de Dogmatică. Ani de serviciu 1, la alte instituții 18 (19).

10. *Dr. Vlad Sofron*, doctor în teologie, protopop, prof.

titular la Exegeza Noului Testament și Ermineutică biblică. Ani de serviciu 1, la alte Inst. 21 (22).

11. *Dr. Iorgu Ivan*, doctor în teologie, profesor titular de Drept bisericesc. Ani de serviciu 1, la alte instituții 29 (30).

b) Conferențieri :

1. *Dr. Șiclovan Simion*, doctor în teologie, conferențiar de Liturgică, Omiletică și Pastorală. Ani de serviciu 1, la alte instituții 25 (26).

2. *Dr. Belu Dumitru*, doctor în teologie, protopop, conferențiar de Pedagogie și Catehetică. Ani de serviciu 1, la alte Instituții 18 (19).

3. *Șoima Gheorghe*, licențiat în teologie și absolvent al Academiei de muzică din București, preot, conferențiar de Muzică bisericească și Rîtual. Ani de serviciu 5, la alte Instituții 6 (11).

4. *Dr. Sârbu Cornelii*, doctor în teologie, preot, conferențiar de Teologie dogm., Simbolică și Indrumări misionare. Ani de serviciu 6, la alte instituții 7 (13).

5. *Dr. Severin Alexandru*, doctor în teologie, licențiat în litere, conferențiar de Limba și literatura rusă. (Neprezentat la post). Conferința a fost suplinită onorific de prof. T. Bodogae.

c) Asistenți universitari :

1 *Dr. Ciudin Nicolae*, doctor în teologie, preot, asistent pe lângă studiul biblic. Ani de serviciu 1.

2. *Călugăr Dumitru*, licențiat în teologie, preot, asistent la Teologia Sistematică. Ani de serviciu 6, la alte instituții 12 (18).

DUHOVNICUL INSTITUTULUI TEOLOGIC

1. *Belea Nicodim*, licențiat în teologie, prof. Ani de serviciu 9, la alte instituții 10 (19).

MEDICUL INSTITUTULUI TEOLOGIC (onorific)

1. *Dr. Ittu Nicolae*, doctor în medicină și profesor de igienă. Ani de serviciu 39 (onorific).

PERSONALUL ADMINISTRATIV

1. Botezan Horia, secretar prim.
2. Beju Ioan, bibliotecar șef.
3. Olariu Cornel, secretar.
4. Popa Valeriu, bibliotecar.
5. Gheorghiu Ioan, referent șef (cadre), demisionat
6. Popoviciu Moise, contabil.
7. Scorobeș Mircea, casier.
8. Secretar ajutor vacant.
9. Pistrui Chiril, arhivar.
10. Mustea Ana, dactilografă.
11. Enache Vasile, adm. de imobil.
12. Dr. A. Bărbat, intendent.
13. Rusu Veronica, bucătăreasă.
14. Șoima Nicolae, îngrijitor.
15. Barbu Vasile îngr.
16. Șuster Ana îngr.
17. Farcaș Maria, îngrijitoare.
18. Badiu Maria, îngrijitor.
19. Cernea Achim, mecanic.
20. Ilea Dumitru, maestru.

BIBLIOTECA INSTITUTULUI

Director: *Prof. T. Bodogae* (onorific).

Bibl.-șef: *Prof. I. Beju*.

Bibliotecar: *V. Popa*.

Biblioteca a fost sporită prin donațiile Prim. Președ. Dr. I. Papp și Prof. I. Lupaș, cărora le exprimăm și pe această cale mulțumirile noastre cele mai sincere, cu aprox. 5000 vol. La fel s'au mai procurat cărți și reviste prin schimb și cumpărare. Numărul aprox. al cărților, manuscriselor și periodicelor este de 40.000 vol.

T A B L O U L

STUDENTILOR ÎNMATRICULAȚI ÎN ANUL ACADEMIC 1948/49
ANUL I

1. Bădițoiu Ioan, b. t., Brașov.	11. Goțea Virgil, b. t., Răhău Alba.
2. Bălan S. Teodor, b. t., Suceava.	12. Grozea Viorel, b. t., Feldioara-Brașov.
3. Baștea Constantin, d. s., Blidari-Argeș.	13. Iuga V. Horațiu, b. t., Măgulița-Arad.
4. Cărpinișan Ioan, b. t., Răhău-Alba.	14. Militaru Gh. Ioan, d. s., Voicesti-Vâlcea.
5. Crăciunaș Gavril, b. t., Sadova-C. Lung-Mold.	15. Părăian Ioan, b. t., Topârcea-Sibiu.
6. Dan Aurel, b. t., Pustiniș-Timiș Torontal (decedat).	16. Pârva Nicolae, b. t., Leănț-Hunedoara.
7. David Liviu, b. t., Purcăreți-Alba.	17. Pistol Nicon, d. s., Olești de sus-Vâlcea.
8. Drăgușin N. Marin, d. s., Bascovele-Argeș.	18. Rusănescu Stan, d. s., Vișină Veche-Romanați.
9. Filimon Silviu, dipl. inv., Răchita-Alba.	19. Țuca Ioan, b. t., Timișoara jud. Timiș (eliminat).
10. Fulga D. Dumitru, d. s. Păușești-Măglași-Vâlcea	20. Voicu Constantin, b. t., Brașov.

ANUL II

1. Călin F. Marin, d. t., Urși-Olt.	s., Dăești-Argeș.
2. Căndea Romul, d. s., Boiu-Hunedoara.	9. Goian Vasile, b. t., Tri-făuți.
3. Ciorei Nicolae, b. t., Orașița-Caraș.	10. Ludu Nicolae, d. s., Beclean-Făgăraș.
4. Cotârlea Nicolae, dipl. șc. norm., Spring-Sibiu.	11. Marhau Petru, d. s., Mărgineni-Făgăraș.
5. Dumitrescu A. Nicolae, d. s., Scundu-Vâlcea.	12. Mihălțan Ioan, b. t., Ohaba-Tr. Mică.
6. Floca Ioan, b. t., Răhău-Alba.	13. Munteanu Grigorie, dipl. șc. norm., Teiuș-Alba.
7. Forsea Ioan, d. s., Rupea, T. Mare.	14. Olteanu Ioan, d. s., Deal-Alba (retras).
8. Georgescu A. Mircea, d.	15. Pălășanu Andrei, b. t., Bunești-Tr.-Mare.

16. Popovici Mircea, b. t., Ve-seud-Tr. Mare.
17. Roman Vasile. b. t., Avrig-Sibiu.
18. Sandor Iesif, d. s., Pestisul Mare-Hunedoara.
19. Stănescu Eugen, Vârtopu-Romanași.

20. Toderici Nicolae, b. t., Almașul mic de Munte-Alba.
21. Vasilescu Gh. Ioan, b. t., Căineni-Vâlcea.
22. Voicu Aurel, b. t., Ungra-Tr. Mare.

ANUL III

1. Bărbătei Ioan, d. s., Dacia-Tr. Mare.
2. Boieriu Valentin, dipl. de inv., Tălmăciu-Sibiu.
3. Buduruș Petru, d. s., Colibași-Muscel.
4. Coman Nicolae, b. t., Deal-Alba.
5. Cosma Adrian, b. t., Stupini-Brașov.
6. Crețu Mircea, d. s., Loamneș-Sibiu.
7. Deliman Avacum. dipl. de inv., Șiclău-Arad.
8. Draia Ioan, b. t., Strei-Sângeorgiu-Hunedoara.
9. Fântână Pompiliu, d. s., Slimnic-Sibiu.
10. Ganea V. Gheorghe, b. t., Calafat-Dolj.
11. Iubaș Liviu, b. t., Clopova-Hunedoara.

12. Liuba Liviu, b. t. Măidan-Caraș.
13. Mihailescu Gheorghe, d. s., Drăgușeni-Baia.
14. Modoianu Ion, d. s., Ocnele Mari-Vâlcea.
15. Neagoe Ioan, b. t., Crețeni-Vâlcea.
16. Oltean Gheorghe, d. s., Covasna-Treiscaune.
17. Pleșa Petru, d. s., Lunca-Câlnicului-Treiscaune.
18. Pușcariu Iosif, b. t., Sohodol-Brașov.
19. Popescu Gh. Ioan, d. s., Orlești de sus-Vâlcea.
20. Șuşerea Gh. Stoian, d. s., Mischii-Dolj.
21. Țicu C. Gheorghe, d. s., Săpata de sus-Argeș.
22. Zotta Ioan, d. s., Sculeni-Bălți.

ANUL IV

1. Apafi Alexe, d. s., Lunca-Câlnicului-Tr. Scaune.
2. Bătcău Ioan, b. t., Petrila-Lonea-Hunedoara.
3. Bocșan Nicolae, b. t., Gherțeniș-Tîlmiș.

4. Benchea Ioan, b. t., Ghi-jasa-de-jos-Sibiu.
5. Colțeu Teodor, b. t., Mândruloc-Arad.
6. Chioariu Ioan, b. t., Sângatin-Sibiu.

7. Ciumac Eufimie, d. s., Cî-niseuși. ✓
8. Drăgoi Ioan, b. t., Tora-cul-Mare-Jugoslavia.
9. Dumitru Gh. Alex., d. s., Sărata de jos-Argeș. ✓
10. Ercuș Gheorghe, b. t., Fun-data-Brașov.
11. Faur Dumitru, b. t., Năd-lac-Arad. ✓
12. Gănuți Ilie, b. t., Rotunda-Romanași. ✓
13. Găvan Octav., b. t., Bor-lovenii Vechi-Caraș. ✓
14. George Florin, b. t., Mă-năstire-Timiș.
15. Giurescu Dumitru, dipl. șc. norm., Părău-Gorj. ✓
16. Luca I. Simion, b. t., Ocna-Sibiului-Sibiu. ✓
17. Luca I. Dănilă, d. s., Ocna-Sibiului-Sibiu. ✓
18. Lula Viorel, d. s., Turdaș-Hunedoara. ✓
19. Manda Gherasim, d. s., Frățila-Vâlcea. ✓
20. Magheți Lazăr, b. t., Zor-lențul Mare-Caraș. ✓
21. Marinescu Mircea, b. t., Timișoara-Timiș. ✓
22. Naftanailă I. Ioan, b. t., Breaza-Făgăraș. ✓
23. Opreș Liviu, b. t., Dridif-Făgăraș.
24. Oana Dragosin, dipl. șc. norm. și b. t., Cioara-Alba. ✓
25. Pirtea Liviu, b. t., Ogra-dena veche-Severin. ✓
26. Runcan Victor, b. t., Mi-culești-Mehedinți.
27. Stan St. Const., d. s., Balș-Romanași.
28. Streza N. Nicolae, b. t., Ludișor-Făgăraș.
29. Tomescu Ioan, d. s., Aref-Argeș. ✓

Notă :

- b. t. — bacalaureat teoretic.
d. s. — diplomă de seminar.
d. inv. — dipl. de învățător.

TABELUL

PREOȚILOR CARE AU URMAT CURSURILE DE ÎNDRUMARE
MISIONARĂ SERIA I-a (19 Mai—2 Iulie 1949).

1. Albu Ioan, Sibiu.
2. Aldea Andreiu, Berivoi
Mici-Făgăraș.
3. Bânda Valer, Ilimbav-Sibiu.
4. Besoiu Ioan, Sebeș-Alba.
5. Bimbea Vasile, Bărbant-
Alba.
6. Bolog Iosif, Sibiu.
7. Bordeanu Gheorghe, Sibiu.
8. Borcea Alexandru, Fișer,
Tr.-Mare.
9. Cantor Nicolae, Drașov-
Sibiu.
10. Carăuș Vasile, Trâmpoai-
le-Alba.
11. Ciocănelea Traian, Făgă-
raș.
12. Circov Ioan, Sibiu.
13. Dr. Chioaru Ioan, Sibiu.
14. Dr. Constantin Gheorghe,
Brașov.
15. Constantin Nicolae, Sibiu.
16. Cornea Ioan, Voila-Făgă-
raș.
17. Cluchendea Dumitru,
Miercurea-Sibiu.
18. Dârjan Dumitru, Archita-
Tr.-Mare.
19. Doctor Teofil, Dăișoara-
Tr.-Mare.
20. Enache Alexandru, Meșin-
dorf-Tr.-Mare.
21. Filip Crișan, Bârghiș, Tr.
Mare.
22. Gavrilesco Nicolae, Po-
rumbacul apusean, Făgăraș.
23. Gârbu Vasile, Sibiu.
24. Gherghel Ioan, Sibiu.
25. Geangalău Nicolae, Sibiu.
26. Giurgiu Ioan, Moeciul de
Jos, Brașov.
27. Groza Ioan, Târnăveni, Tr.
Mică.
28. Grovu Gheorghe, Brașov.
29. Ionescu Dumitru, Topa, Tr.
Mare.
30. Ispas Visalon, Daia-Alba.
31. Isacu Ioan, Săliște-Sibiu.
32. Langa Ioan, Sibiu.
33. Lașiță Ioan, Lancram-Alba.
34. Leșnic Ioan, Spini, Tr.
Mică.
35. Luca Gheorghe, Purcăreni-
Brașov.
36. Macarie Simion, Sibiu.
37. Marcu Chirion, Agnita, Tr.
Mare.
38. Marian Aurel, Codlea, Bra-
șov.
39. Mărginean Vasile, Blaj-Tr.
Mică.
40. Marinescu Gligor, Ches-
ler-Tr. Mică.
41. Moldovan Gheorghe. Bu-
dila, Brașov.
42. Moldovan Ioan, Slimnic,
Sibiu.
43. Mureșan Nicolae, Vidra-
său, Tr. Mică.
44. Neagoe Ioan, Viștea de
Jos, Făgăraș.

45. Muntean Ioan, Sibiu.
46. Nicoară Ioan, Sibiu.
47. Opreș Ioan, Blaj, Tr. Mică.
48. Orian Solomon, Sibiu.
49. Pistruț Chiril, Sibiu.
50. Popa Alexandru, Sibiu.
51. Popovici Moise, Sibiu.
52. Popa Ioan, Reciu, Sibiu.
53. Puia Aurel, Geomal-Alba.
54. Popescu Ilie, Iacobeni, Tr. Mare.
55. Radu Aurel, Avrig-Sibiu.
56. Roman Ioan, Sibiu.
57. Rusu Boris, Rod-Sibiu.
58. Secaș Gheorghe, Sibiu.
59. Șerban Gheorghe, Noul Român, Făgăraș.
60. Stoica Emil, Fofeldea-Sibiu.
61. Stoiță Simion, Ghijașa de Sus, Tr. Mare.
62. Strole Petru, Vulcan-Colonie, Brașov.
63. Suciu Ioan, Sibișeni-Alba.
64. Tașcianu Ștefan, Toderița, Făgăraș.
65. Todor Nichifor, Turnișor, Sibiu.
66. Untilă Grigore, Feldioara, Brașov.
67. Urian Pintilie, Hoghilaș-Târnava-Mică.
68. Vaideanu Virgil, Albești-Târnava-Mare.
69. Velțan Ioan, Sibiu.
70. Vlad Emil, Țeline-Târnava-Mare.
71. Zare Vitalie, Grânari-Târnava-Mare.

T A B E L U L

PREOȚILOR CARI AU URMAT CURSURILE DE ÎNDRUMARE
MISIONARĂ SERIA II-a (26 Iulie—6 Sept. 1949).

1. Arapu Mina, Dăniluc-Ciuc.
2. Antal Valer, Toplița-Mureș.
3. Aștileanu Valer, Fărău, Alba.
4. Andraș Ioan, Tg. Mureș, Mureș.
5. Aldea Teodor, Căpâlna de jos, Tr. Mică.
6. Breazu Marian, Mihalț-Aiba.
7. Buzea Gheorghe, Săsciori-Alba.
8. Bârsan Nicolae, Dârste-Brașov.
9. Brumboiu Aurel, Făgăraș.
10. Bălescu Nichita, Viștea de jos, Făgăraș.
11. Budac Marcu, Ucea de jos, Făgăraș.
12. Bogdan Vasile, Arpașul de sus, Făgăraș.
13. Branea Gavril, Voiniceni, Mureș.
14. Broțe Ioan, Rășinar-Sibiu.
15. Bucur Nicolae, Apold, Tr. Mare.
16. Băcilă Vasile, Răvășel-Tr. Mare.
17. Basarab Amos, Agârbiciu-Tr. Mare.
18. Bogdan Trifan, Ohaba, Tr. Mică.
19. Borza Zaharie, Tătărlăua, Tr. Mică.

20. Boieru Petru, Sf. Gheorghe-Tr. Scaune.
21. Bătrânu Ioan, Valea Mare-Trei Scaune.
22. Coman Alex., Sebeșel-alba.
23. Dr. Coman Vasile, Brașov-Cetate.
24. Comșa Ioan, Brașov-Vechiu.
25. Curcubăță Ilie, Teliu-Brașov.
26. Colceriu Emil, Bicazul Ardelean-Ciuc.
27. Cadar Nicolae, Gălăuș-Ciuc.
28. Cocan Octavian, Făgăraș.
29. Covrig Gheorghe, Idicel-Pădure-Mureș.
30. Cazan Gheorghe, Săcel, Sibiu.
31. Cantor Iacob, Apoldul de sus, Sibiu.
32. Caisân Petru, Orlat-Sibiu.
33. Cristian Iosif, Gusu-Sibiu.
34. Călin Ioachim, Șelimbăr-Sibiu.
35. Crișan Emil, Gogan-Tr.-Mare.
36. Chioreanu Ioan, Alămor-Sibiu.
37. Călugar Dumitru, Sibiu.
38. Cunesco Gheorghe, Ideciul de sus-Mureș.
39. Dascăl Cornel, Arpașul de jos-Făgăraș.
40. Diaconescu Nicolae, Berghin-Mureș.
41. Filimon Grigorie, Loman-Sibiu.
42. Fratu Aurel, Veneția de jos-Făgăraș.
43. Flucuș Octavian, Săliște-Sibiu.
44. Fara Nicolae, Ludoș-Sibiu.
45. Garcea Silvestru, Cernatu-Brașov.
46. Ghindea Ioan, Drăguș-Făgăraș.
47. Geleriu Ilie, Șpring-Sibiu.
48. Grosu Pavel, Cura-Râului-Sibiu.
49. Gusan Virgil, Sadu-Sibiu.
50. Goga Teodor, Șura-Mare-Sibiu.
51. Gârlonța Victor, Mihăileni-Tr.-Mare.
52. Gheaja Romul, Buzd-Tr.-Mare.
53. Haiegan Cornel, Hosman-Sibiu.
54. Dr. Ișa Iuliu, Brașov-Scheiu.
55. Irimie Victor, Jina-Sibiu.
56. Ivan Victor, Poplaca-Sibiu.
57. Ichim Ovidiu, Mănărade-Tr.-Mică.
58. Lazăr Ioan, Sebeș-Alba.
59. Leicu Mihail, Sibiu.
60. Munteanu Teodor, Rădești-Alba.
61. Mitrofan Octavian, Cricău-Alba.
62. Marian Laurian, Gârbova de jos-Alba.
63. Munteanu Alexandru, Teiuș-Alba.
64. Mirton Ilie, Cut-Alba.
65. Mârza Emil, Galtiu-Alba.
66. Mihăljan Ioan, Ciugud-Alba.

67. Modoiu Nicolae, Sirnea-Brașov.
68. Motoc Alexandru, Gărsașu-Bihor.
69. Mija Gheorghe, Sohodol-Brașov.
70. Modroiu Mircea, Vama-Buzăului-Brașov.
71. Moldovan Leon, Cincul-Făgăraș.
72. Modorcea Vasile, Grid-Făgăraș.
73. Malanca Ioan, Olteț-Făgăraș.
74. Macavei Emil, Cornești-Mureș.
75. Maximian Octavian, Aluniș-Mureș.
76. Mogoș Simion, Cacova-Sibiu.
77. Marian Octavian, Rîu-Sadului-Sibiu.
78. Moraru Pavel, Sighișoara-Târnava-Mare.
79. Muntean Ilie, Tăuni-Târnava-Mică.
80. Mereș Dumitru, Zagon-Treiscaune.
81. Nistor Dumitru, Sântana-Mureș.
82. Oltean Aurel, Heria-Alba.
83. Oltean Ionuț, Mohu-Sibiu.
84. Oros Ioan, Bradu-Sibiu.
85. Oțoiu Adrian, Copșa-Mare-Târnava-Mare.
86. Petri Nicolae, Sibiu.
87. Popița Ioan, Brașov-Astra.
88. Preda Virgil, Apoldul de Jos-Sibiu.
89. Popica Iosif, Brădet-Agrieș-Brașov.
90. Prie Ioan, Săcădate-Sibiu.
91. Pușcă Nicolae, Mediaș-Târnava-Mare.
92. Roman Ioan, Tălmăcel-Sibiu.
93. Raica Silviu, Tiur-Târnava-Mică.
94. Rucăreanu Zaharie, Axente Sever-Târnava-Mare.
95. Șerbu Gheorghe, Satu-Lung-Brașov.
96. Secoșanu Eufimiu, Lenauheim-Timiș.
97. Scurtu Anatolie, Sibiu.
98. Strejac Gheorghe, Codlea-Brașov.
99. Solovăstru Gh., Dobârlău-Brașov.
100. Scorobel Liviu, Streza-Cârlișoara-Făgăraș.
101. Suci Viorel, Mag-Sibiu.
102. Săbău Ioan, Bogatul rom.-Sibiu.
103. Scutea Virgil, Păucea-Tr. Mare.
104. Străuț Aurel, Tău, Tr. Mică.
105. Ștefănescu Valentin, Blaj-Tr. Mică.
106. Stoican Nicolae, Brașov.
107. Teodorescu Adrian, Cenade, Tr. Mică.
108. Tipuriță Constantin, Vale-Sibiu.
109. Tohăneanu Dumitru, Brașov-Blumăna.
110. Tarna Moisin, Ighișul-nou-Tr. Mare.
111. Tudor Ioan, Roșia-Sibiu.
112. Voișan Lazăr, Pianul de sus-Alba.
113. Vițelar Pavel, Feldioara, Brașov.
114. Voineag Valeriu, Brașov-Tocile.
115. Zăbază Ioan, Sohodol Bis. Veche-Brașov.

CRONICA ANULUI

DESCHIDEREA ANULUI ACADEMIC

Facultatea de teologie din cadrul Institutului teologic universitar Sibiu și-a deschis cursurile, în noua organizare, Marți 30. Nov. 1948. După slujba dela Catedrală a urmat, într'o sală de cursuri, desfășurarea programului în prezența I. P. S. nostru Mitropolit Nicolae, P. S. arhiereu-vicar Teodor, a corpului profesoral și studenților Facultății. A vorbit Păr. Rector Dr. N. Neaga despre „Ecumenismul Vechiului Testament“ și despre noul an de muncă în slujba Bisericii și a poporului. Păr. Prof. Dr. N. Mladin a arătat — într'o scurtă cuvântare — importanța epocală a evenimentului unificării bisericești din Ardeal, care împlinește dorurile de veacuri ale poporului român. Corul studenților, sub conducerea Păr. Prof. Gh. Șoima, a executat câteva bucăți religioase.

La sfârșit, I. P. S. nostru Mitropolit Nicolae, evidențiind că trei sunt momentele legate la începutul acestui an universitar:

1. Ziua de 30 Nov. care e ziua numelui lui Andrei Șaguna;
2. Organizarea din nou a Academiei noastre și 3. Marea operă a unificării bisericești, îndeamnă pe profesori și studenți să muncească cu elan înmulțit spre a da Bisericii slujitori devotați și poporului părinți plini de iubire.

VIZITA I. P. S. PATRIARH JUSTINIAN LA INSTITUT

Marți 1 Februarie a. c. a sosit la Sibiu, venind dela București I. P. S. Sa *Justinian*, Patriarhul Republicii Populare Române.

I. P. S. Sa a făcut o vizită Institutului Teologic de grad universitar din Sibiu, fiind de față următorii ierarhi: I. P. S. *Nicolae*, Mitropolitul Ardealului, *Lăzărescu*, Mitropolitul Banatului, *Nicolae Popovici*, Episcopul Orăzii, *Andrei Magieru* Episcopul Aradului, *Nicolae Colan* Episcopul Clujului și *Veniamin Nistor* Episcopul Caransebeșului.

După ce înalții prelați au vizitat Institutul Teologic, a avut loc în capela Institutului, în prezența distinșilor oaspeți, a corpului profesoral și a studenților o scurtă slujbă religioasă după care a luat cuvântul prof. Dr. Nicolae Neaga, rectorul Institutului.

Păr. Dr. N. Neaga, rectorul Institutului, salută prezența I. P. S. Sale Patriarhului Justinian în centrul Ortodoxiei ardelene. Mulțumește I. P. S. Sale pentru această atențiune onorifică și-l asigură de cele mai alese sentimente atât pe I. P. S. Sa, cât și pe I. P. Sfințiiile Lor în calitate de părinți ai familiei noastre spirituale.

La cuvântul plin de dragoste și înțelepciune arhierască al I. P. S. nostru Patriarh Justinian, răspunde I. P. S. Nicolae.

DL STANCIU STOIAN, MINISTRUL CULTELOR LA INSTITUT

Primirea s'a făcut în capela Facultății de Teologie, unde erau prezenți profesorii și studenții. Decanul Facultății Dr. Ștefan Lupșa salută prezența Dlui Ministru în centrul religios al Ardealului, mulțumind pentru solitudinea pe care a arătat-o Guvernul țării Institutului Teologic din Sibiu. Răspunzând cuvântului de bun-venit, Dl. Ministru Stanciu Stoian, arată că solitudinea Guvernului pentru învățământul teologic din Ardeal izvorește din convingerea că aici trebuie să existe un învățământ teologic la înălțimea rolului pe care îl are Biserica ortodoxă.

În ziua de 25 Iunie, șeful departamentului cultelor, dl Prof. *Stanciu Stoian*, a descins în vechea cetate a Sibiului spre a-și da personal seama de spiritul în care Institutul teologic și cursul de îndrumare misionară a clerului își desfășoară activitatea.

Însoțit de I. P. S. Mitropolit *Nicolae* și de P. C. Sa Dr. *Nicolae Neaga*, Rectorul Institutului, dl Ministru a asistat la câteva din examenele de sfârșit de an al studenților teologi.

A coborât apoi în aula Institutului între preoții cursișii. Primit cu un cuvânt ocazional din partea rectorului N. Neaga, dl Ministru Stanciu Stoian a rostit o luminoasă cuvântare.

În ziua de 25 August Institutul nostru, a fost vizitat de dl Dr. *Manu I.*, secretarul general din Ministerul Cultelor. Primit de Rectorul Institutului Dr. N. Neaga, dl Secretar general Dr. *Manu* s'a întreținut cu profesorii și s'a interesat de bunul mers al Cursurilor de îndrumare misionară.

VIZITA I. P. S. ARHIEPISCOP AL SUCEVEI SEBASTIAN

În ziua de 12 August 1949 Institutul a fost vizitat de I. P. S. Sebastian arhiepiscop al Sucevei

Primit în aulă cu un cuvânt ocazional rostit de Dr. Nicolae Neaga, rectorul Institutului, I. P. S. arată bucuria de a se afla în Institutul unde și-a desăvârșit studiile și subliniază rostul binefăcător al Cursurilor de îndrumare misionară, dând sugestii folositoare preoților cursiști.

MOARTEA PROF. CANDID POPA

Când încheem acest Anuar, ni se anunță trista veste a morții prof. C. Popa, care a predat 15 ani Muzica bisericească și Tipicul. Institutul nostru aduce și pe această cale ultimul omagiu pentru munca depusă.

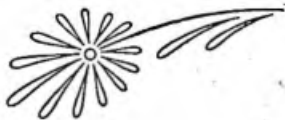
SOLEMNITATEA ÎNCHEERII ANULUI ACADEMIC

Miercuri 29 Iunie a avut loc încheerea anului academic 1948/49. La liturghie a servit un mare sobor de profesori și studenți. La sfârșitul liturghiei P. C. Rector Dr. N. Neaga a citit rugăciunea de mulțumită către Dumnezeu pentru toate binefacerile revărsate peste profesori și studenți.

Programul încheerii s'a desfășurat în Aula Institutului, sub președenția I. P. S. Nicolae. După ce corul stud. condus de Prof. Gh. Șoima cântă: „Sfânt, Sfânt“, ia cuvântul P. C. Păr. Rector Dr. N. Neaga, care schițează activitatea școlară îndeplinită

În numele studenților vorbește absolventul Gh. Ercuș.

I. P. S. Mitropolit Nicolae încheie seria cuvântărilor exprimându-și mulțumirea pentru realizările îndeplinite.

Cuprinsul

	Pag.
1. „Unirea“ ardeleană în 1701, după întoarcerea lui Atanasie din Viena, de prof. Dr. Ștefan Lupșa	1
2. Patriarhul Serghie, de prof. T. Bodogae	33
3. Probleme sociale în operele sfinților Părinți, de prof. T. Bodogae	49
4. Prof. Liviu Ștan, de Iorgu D. Ivan	65
5. Prof. Dr. Emilian Vasilescu, de prof. Dr. M. Șesan . . .	67
6. Date școlare. Cursurile de îndrumare. Cronica, etc. . . .	68

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

